

VIAȚA MEA

Tomi Laszlo

ORIGINI

Să începem cu numele meu și câteva comentarii: în registrul stării civile din primăria orașului Timisoara, numele meu este Laszlo Toma Nicolae. Prenumele Nicolae mi s-a adăugat în amintirea bunicului din partea mamei, dar în cadrul familiei s-a folosit numai prenumele Tomi și așa a rămas în toate relațiile sociale. Prenumele Nicolae a rămas cumva uitat, dar mi-a făcut un mare serviciu, când datorită lui am scăpat de detașamentul de lucru cel mai greu din România. În decursul anilor m-am distrat când am descoperit că Toma corespunde cu Thomas, prenumele lui Edison și Nicolae corespunde cu Nikola, prenumele marelui Tesla, spunându-mi că de la naștere am fost destinat carierei de electrician.

M-am născut la data de 19 decembrie 1925 în orașul Timișoara, România. Am precizat numele țării, pentru că fratele meu Ioan se născuse în aceeași locuință, în mai 1917, dar în Ungaria, Timișoara fiind parte atunci din Imperiul Austro-Ungar.

Părinții mei s-au născut amândoi în Ungaria de atunci. Mama mea, Hidveger Julia, a văzut lumina zilei în 1894 într-o fermă de lângă Nyirbeltek, aproape de Debrecen. Era cea mai mică dintre 8 frați și surori (Gizella, Sara, Erzs, Margit, Antal, Lajos, Jenő). Tatăl ei, Miklós (Nicolae) Hidveger a fost arendaș, iar mama Rozalia, casnică. Tatăl meu Sigismund s-a născut în 1889 în satul Alsószéli de lângă Galanta și aproape de Bratislava care atunci era în Ungaria, iar astăzi e capitala Slovaciei. A avut un frate și trei surori (Sándor, Gizella, Janka, Ilus). Tatăl meu, cât și fratele lui Sándor, au maghiarizat numele de origine Feldmar în László în perioada de dinainte de 1914, când acest lucru era foarte obișnuit în Ungaria. Bunicul meu Samuel era cârciumarul satului. Bunica Cecilia îl ajuta la lucru.

Atât familia Hidveger cât și familia Feldmar au fost oameni cu venituri modeste.

Când m-am născut eu, din cei patru bunici mai trăia numai bunica din partea mamei.

Sándor a plecat din satul Alsószéli și a găsit de lucru în Budapesta. După ce a început să câștige mai onorabil a luat asupra lui grija fratelui mai mic, Sigismund, viitorul meu tată, și l-a trimis într-un gimnaziu la Budapesta. După 3 ani nu a mai avut posibilitatea să-l întrețină și a fost nevoit să-i caute un serviciu.

Răspunzând la un anunț în ziar, tata, în vârstă de 15 ani, s-a prezentat la o mare întreprindere, "Nemzetközi Gépkereskedelmi Vallalat" (Societatea internațională pentru

comerțul de mașini) care căuta un muncitor pentru depozitul de piese de schimb. Pentru a fi primit trebuia să treacă un examen: I s-a dat un catalog cu piesele (mii de piese) aflate în depozit și după o săptămână urma să se prezinte din nou. I s-a cerut să găsească cât se poate de rapid anumite piese în depozit. Tata a trecut examenul cu succes și a rămas angajatul aceleiași societăți până la pensionare.

În anii următori, tata a avansat rapid în cadrul întreprinderii și în 1916 a fost numit funcționar superior în sucursala din Debrecen. Aici s-a împrietenit cu tinerii localnici, printre care era și un tânăr inginer, Hidveger Lajos (Ludovic). Odată când au fost împreună în teatrul din Debrecen, tatăl meu l-a rugat pe Lajos să-l prezinte unei fete pe care a remarcat-o și care i-a plăcut foarte mult. Ludovic s-a dus la fată, a luat-o de braț și a spus: Să-ți prezint pe sora mea! Așa s-au cunoscut și în scurt timp s-au căsătorit. În cinstea acestui eveniment, Societatea i-a dat o avansare în poziție și anume l-a numit director adjunct la sucursala din Timișoara.

Doi din frații mamei au luat parte activă în luptele din primul război mondial. Jenő, sublocotinent de infanterie, a murit eroic în bătălia de lângă Gorizia în 1915. Lajos a fost ofițer la pionieri și a primit o decorație înaltă pentru reconstruirea unui pod de cale ferată sub focul inamicului.

PRIMII ANI

Julia, n. Hidveger, și Sigismund Laszlo (fotografii din atelierul foto Pittoni)

În 1917 s-a născut fratele meu Ioan în locuința noastră din Piața Plevnei nr 5. Timișoara fiind atunci în Ungaria, fratele meu s-a născut cetățean maghiar. În 1919, ca urmare a Păcii de la Versailles și a tratatului de la Trianon, Timișoara a trecut din Austro-Ungaria în România Mare. Așa că, în decembrie 1925, când m-am născut în aceeași locuință din piața Plevnei, eram cetățean român.

După 1919, ca urmare a alipirii Transilvaniei la România, una din surorile mamei, căsătorită Löwy, a primit, împreună cu familia, cetățenia română, ca și noi, restul familiei însă a rămas pe teritoriul Ungariei, dar legăturile familiale au continuat să fie strânse cu toate dificultățile provocate de granițe.

Tot în urma tratatelor din Versailles și Trianon, două din sucursalele întreprinderii "Nemzetközi Gépkereskedelmi" și anume cea din Timișoara și cea din Oradea au ajuns să fie în România. Ca să-și continue existența, s-au transformat în societăți anonime cu denumirea "Economia" la Oradea și "Industria" la Timișoara. Tata a rămas în continuare director adjunct la unitatea din Timișoara.

Când aveam 18 luni, tata a fost numit directorul unității din Oradea și, în consecință, ne-am mutat acolo, în chirie, într-o casă familială cu grădină, în apropiere de malul Crișului. În Oradea am rămas până în 1930, când în urma crizei economice unitatea din Oradea s-a desființat, iar tata a fost numit directorul unității din Timișoara care a continuat să funcționeze sub denumirea de "Industria-Economia". Primele mele amintiri sunt din Oradea anilor 1929-1930. Îmi amintesc cum plecam de acasă în parcul de lângă locuința noastră, ținându-mă de fusta mamei. Îmi amintesc cum m-a dus fratele meu cu bicicleta lui prin parc și cum ne jucam în grădina casei noastre. Am în amintire scena dramatică din grădina noastră când fratele meu citea cu pasiune un roman, mâncând din prunele culese din pom și la un moment dat a înghițit un vierme odată

cu pruna. O altă scenă dramatică la care am asistat a fost când fratele meu a prins pisica vecinilor cu ajutorul unei capcane pe care a construit-o singur.

Familia Laszlo la Oradea, 1921

Unul din evenimentele care m-au marcat a fost un spectacol de la teatru. Părinții m-au dus cu ei la un spectacol de operetă care mi-a plăcut așa de mult că am aplaudat cu entuziasm. Cum noi ședeam într-o lojă "proscenium", actrița principală m-a văzut și mi-a trimis o sărutare. Am fost atât de impresionat că, ajuns acasă, am îmbrățișat-o pe mama, zicând "Draga mea Magda!" (actrița era Magda Kun).

În toamna anului 1930 ne-am mutat înapoi la Timișoara. Evenimentul mutării mi s-a întipărit adânc în memorie. În dimineața primei zile după sosire m-am trezit într-o cameră de hotel din care se vedea Canalul Bega pe care treceau șlepuri cu marfă și mici vapoare cu pasageri. Camera hotelului fiind în etajul superior aveam o perspectivă bună din care se vedea o parte din oraș. Peste câteva zile ne-am instalat în locuința din strada Ion Ghica 1, la etajul 2, într-o casă cu mai mulți locatari. Aici nu mai aveam grădină, așa că părinții mă duceau zilnic într-un parc public aflat la cam 10 minute de mers. În curând, părinții au angajat o "Fräulein" care să se ocupe de mine și să mă învețe limba germană, un obicei răspândit în familiile de mici burghezi de atunci, dar cu o importanță deosebită în Timișoara unde populația germană era în proporție de cca 30%. Domnișoara Mitzi care avea grijă de mine era din regiunea Sibiului, deci săsoaică, dar m-a învățat să vorbesc limba germană clasică (Hochdeutsch) cu mare succes. Printre primele cărți pe care le-am citit la vârsta de 7 ani a fost "Emil und die Detektive" a lui Erich Kästner. De atunci și până astăzi am rămas îndrăgostit de Kästner al cărui volum de poezii "Lyrische Apotheke" se află pe noptiera mea. Datorită lui Fräulein și cărților lui Kästner am putut citi și savura multe cărți din literatura germană și folosi în profesie cărțile și revistele tehnice germane.

Evenimentele importante din perioada preșcolară (între 5-7 ani): am învățat să merg cu bicicleta, am învățat să înot și am frecventat o grădiniță Montessori în care am învățat o mulțime de activități practice, ca, de exemplu, tehnica șiretului de pantofi, cusut, lucru cu foarfeca, cu plastilina și cu creion și culori. Atunci au descoperit părinții mei că am talent la desen, fapt care m-a ajutat mult de-a lungul anilor.

În aceasta perioadă au început să mă ducă cu ei în vilegiatură. Îmi amintesc că am fost împreună la Sovata și în anul următor în Ungaria la Siófok, pe malul lacului Balaton. Îmi amintesc cum am făcut baie în lacul Ursu de la Sovata și cum se depunea sarea pe corpul nostru după baie. Aici am făcut o mica boacăna: am încercat să ling sarea de pe spatele lui tata, dar m-am păcălit, pentru că era altcineva, care însă a râs și m-a mângâiat. La Siófok părinții m-au dat în grija unui antrenor care m-a învățat să înot.

PRIMII ANI DE ȘCOALĂ

În anul 1932 am fost înscris la școala primară israelită din cartierul Iosefin, unde am învățat limba română, căci la noi acasă se vorbea ungurește, limba maternă a ambilor părinți. Nu-mi amintesc să fi avut vreo dificultate în învățatul limbii române și în scurt timp am înțeles tot și mi-am însușit tot ce s-a predat. Trebuie să menționez aici că majoritatea elevilor erau în aceeași situație, evreii din Banat având limba maternă maghiară. Dar nu țin minte să fi avut cineva dificultăți cu însușirea limbii române, ceea ce era esențial, căci era limba de predare oficială. Programul de învățământ era identic cu cel din școlile de stat, doar orele de religie erau specifice cultului mozaic și în plus se învăța alfabetul ebraic necesar pentru lectura rugăciunilor. Dar cum nu cunoșteam limba ebraică, citeam textele fără să le înțelegem, așa că participarea la serviciul divin era lipsită de conținut, deoarece nu înțelegeam despre ce e vorba. Doar la serile de seder cand tata ne dădea cărți de Hagada tipărite în două limbi, am început să înțeleg câte ceva din istoria noastră.

Învățătorii noștrii erau pedagogi buni care ne-au transmis cunoștințe și nu aveau probleme cu disciplina. Învățătoarea din clasa a III-a care a început să ne dea elemente de cultură generală era soția directorului școlii, doamna Fleischer, o învățătoare deosebit de bună.

Când am ajuns în clasa a patra, părinții mei au cumpărat o casă în strada Doja și ne-am mutat acolo. Dar cum distanța de acasă până la școala israelită era prea mare, am fost nevoit să mă mut la școala primară de stat din piața Lahovary.

În școala din piața Lahovary elevii erau din toate naționalitățile timișorene: români, germani, maghiari, dar nu s-au simțit tensiuni între elevi cum a fost cazul în alte școli. Cred că mare parte din merit avea directorul școlii, profesorul Olariu.

Am numai amintiri plăcute din această școală.

Și acum, înainte spre prima clasă de liceu! Tata a hotărât să mă înscrie la liceul de stat, Constantin Diaconovici Loga. Când l-am întrebat după mulți ani de ce m-a înscris acolo și nu la Liceul Piarist unde era fratele meu și nici la Liceul Israelit cum s-ar fi convenit pentru copilul unui "membru de frunte" al comunității, mi-a răspuns: "Ca să știi de pe acum că viața este grea!"

Într-adevăr, viața din liceu n-a fost ușoară. Am fost obligat să port uniformă: șapcă, sacou și pantaloni kaki, cu număr de ordine pe braț care să permită oricui să se plângă de mine. Orice abatere de la disciplină avea ca urmare pedepse corporale sau arest de câteva ore după orele de program. Copiii proveniți din medii sociale și naționale diferite erau suspicioși și uneori chiar dușmănoși. Aici am simțit prima dată antisemitism, care s-a manifestat chiar și din partea unor profesori.

Corpul profesoral era neomogen: o parte din profesori erau bine pregătiți și știau cum să se poarte cu elevii, dar unii erau de-a dreptul slab pregătiți și se purtau cu noi ca niște zbiri. Exemplu marcant era profesorul de muzică pe care îl pot caracteriza prin lozinca lui: "Ai carte, ai parte, n-ai carte, stai în genunchi, bestie!" Un alt exemplu de profesor total nepotrivit meseriei era profesorul Lațiu care a fost botezat de către elevi Moș Cur, pentru că venea nepregătit la ore și era indiferent față de cele ce se întâmplau în clasă. Era de altfel și mare antisemit. Dar au fost și mulți profesori excelenți de la care am învățat carte ca, de exemplu, profesorii de franceză, de latină, de desen și de fizică. Era ușor să identific destul de repede profesorii antisemiți, care, oricât de bine răspundeam, îmi dădeau nota cea mai mică posibilă. Este interesant de menționat că atunci când a venit la putere guvernul Cuza-Goga, profesorul Andrașiu, unul din profesorii antisemiți, a fost numit primarul orașului, iar atunci când au venit la putere legionarii, profesorul Lațiu a fost numit șeful inspectoratului școlar ca răsplată pentru adeziunea lui la legionarism .

Cu toate condițiile inițiale nefavorabile, încet-încet situația mea s-a îmbunătățit. Mi-am făcut prieteni cu care ne ajutam reciproc atât la învățat, cât și în relațiile cu ceilalți copii. Am început să fiu apreciat de către profesori ajungând ca în clasa a IV-a să fiu printre premianți, iar la examenul de admitere în cursul superior, la încheierea clasei a IV-a, am fost primul.

Am avut prieteni atât printre colegii evrei cât și printre colegii români. Unii dintre ei mi-au rămas prieteni până la adânci bătrâneți: Frații Stefan și Ioan Kinsky, Jakab Jozsef, Ervin Klein, Dodi Löwy, Bernard Rothenstein. L-am iubit îndeosebi pe György Feri, pe care l-am pierdut când a plecat în Palestina cu vasul Mefkure care a fost scufundat de un submarin german în vara 1944. Am început o prietenie frumoasă cu câțiva băieți români și maghiari: Titu Ghiurița, Stefan Romoșan, Victor Roșu, Ervin Miskovits cu care însă relațiile s-au intrerupt, când din cauza legislației antisemite am fost nevoit să părăsesc liceul Loga.

Merită să povestesc cum m-am împrietenit cu Jakab. Profesorul de latină era foarte tipicar, ne chema la răspuns în ordinea alfabetului, deci știam dinainte când ne vine rândul. În ajunul zilei când îmi venea rândul, am vrut să mă pregătesc bine, dar m-am împotmolit în text. Disperat, m-am gândit că poate Jakab, care urma și el să fie chemat la răspuns, s-a descurcat mai bine. Dar când l-am chemat la telefon, am aflat că se afla și el în aceeași situație. M-a invitat să trec pe la el, poate reușim să rezolvăm problema împreună. M-am suit pe bicicletă și m-am repezit până în Fratelia unde locuia. Jakab ședea în curte împreună cu tatăl lui, medicul satului, și se chinuiau să descifreze textul. Munca în trei a fost o reușită și în ziua următoare am luat amândoi nota maximă. De atunci am rămas prieteni buni cu toate greutatea create mai târziu de distanțele geografice.

Un eveniment deosebit în această perioadă a fost sărbătorirea Bar Mitzva. Părinții mei au ales ca profesor care să mă pregătească, pe domnul Székely, directorul școlii primare israelite din cartierul Fabric, vechi prieten al lui tata. Alegerea a fost foarte bună, am găsit în profesorul Székely un om deosebit de bun, atât ca profesor cât și ca prieten. Și-a dat multă osteneală să-mi dea cât mai multe cunoștințe din istoria și tradiția poporului evreu și m-a pregătit foarte serios

pentru cititul capitolului din Tora. Datorită lui am înțeles de această dată tot textul citit la serviciul divin cu toate frumusețile lui.

Ceremonia de Bar Mitzva a avut loc la sinagoga din str. Mărășești în Cetate, serviciul divin fiind condus de prim-rabin dr. Drechsler. După ceremonie, părinții au organizat o mică recepție în locuința noastră din str. Doja.

De la prietenii părinților mei am primit o serie de cadouri valoroase, printre care un patefon și un rucsac care m-au servit în mod credincios mult timp. În același an am primit bicicleta care m-a servit cu loialitate timp de 20 ani. Era de foarte bună calitate și totodată mai ușoară decât cele obișnuite – am ales-o așa, pentru că locuiam la etaj și greutatea conta mult. Am folosit-o foarte mult, dar am avut cu ea și un accident când m-a lovit o mașină și am rămas în pat 3 săptămâni.

Am practicat și alte sporturi, ca de exemplu patinaj – am avut și aici un accident provocat de o groapă care a apărut pe pista de gheață. Atunci am avut o fisură în braț pentru care am purtat ghips 6 săptămâni, dar am câștigat un prieten valoros, pe doctorul Naschitz, care m-a introdus în tainele colecționarilor de timbre și care m-a învățat tehnologia celuloidului. El folosea celuloid topit în acetonă în loc de ghips ceea ce i-a permis să ușureze mult viața celui ce trebuia să-l poarte.

Perioada anilor '30 a fost pentru mine perioada călătoriilor în străinătate și a întâlnirilor cu familiile părinților mei. În 1933 am călătorit cu părinții la insula Rab din Iugoslavia, în 1937 am fost la Bled în Iugoslavia și în 1938 la Laurana în Italia. Îmi amintesc deseori de aceste călătorii care mi-au rămas întipărite în memorie. Cu ocazia vacanței din Bled am făcut o tură de 2 zile în Austria prin Grossglocknerstrasse până la Zell am See și înapoi. În 1934 și 1936 am petrecut vacanțele în Ungaria la Tapolca de lângă Miskolc, unde familia unchiului Lajos avea o casă de vacanță. Unchiul Lajos știa să se ocupe foarte bine de copii și a rămas în amintirea mea ca una din cele mai dragi rude. Spre marea noastră durere, în perioada cât eram la ei, unchiul meu a fost lovit mortal de un autobus. Noaptea de după accident mi-a rămas o amintire foarte grea, căci am petrecut-o îngrijind-o pe bunica Hidveger care a plâns de durere toată noaptea.

Aici trebuie să menționez ceva ce am aflat mai târziu de la fratele meu: Tata și cu unchiul Lajos erau atunci cei mai bine situați material dintre rudele lor și la întâlnirile lor anuale discutau pe cine să ajute. De exemplu, când unchiul Feri, soțul mătușei Sara, a fost concediat de la fabrica de ciocolată Stuhmer, tata și unchiul Lajos l-au ajutat să deschidă o prăvălie de dulciuri în centrul Budapestei care a funcționat așa de bine, că în anii următori el a devenit sprijinitorul celorlalți.

În legătură cu unchiul Lajos mai trebuie să amintesc câteva lucruri. Când l-am întâlnit prima oară era inginerul-șef al atelierelor de cale ferată din orașul Miskolc, om bine situat și respectat în oraș. Dar a avut o mare nemulțumire căci toți colegii lui ingineri șefi primiseră gradul de consilier, în afară de el. Când s-a adresat șefilor lui din Ministerul Transporturilor, i s-a răspuns: Vezi și tu cum te cheamă, numele tău sună cam nemțeste (Hidveger). Unchiul Lajos a înțeles, s-a

dus la Ministerul de Interne și și-a schimbat numele în Hidvégi. Scurt timp după, a primit și el numirea de consilier.

În ianuarie 1937, tata a plecat într-o călătorie de afaceri în Ungaria și Germania fiind invitatul firmei Rudolf Sack din Leipzig cu care avea vechi relații comerciale. Când a ajuns la Viena s-a îmbolnăvit de pneumonie și a fost internat la spital. Îmi amintesc ziua în care am fost luat de la școală și dus la gară să-mi iau rămas bun de la mama care pleca în mare grabă la tata. În zilele următoare, mama ne-a chemat în fiecare seară să ne țină la curent cu situația care era critică. Tratatamentul de atunci era doar cu chinină și tata a fost în mare pericol timp de câteva zile, dar până la urmă am primit vestea bună că a trecut momentul de criză. Peste câteva săptămâni, părinții s-au întors, dar tata mai avea nevoie de odihnă în condiții de climă caldă, așa că părinții au plecat pentru 2 săptămâni la Dubrovnik pe malul Adriaticei. Tata a revenit în bune condiții și și-a reluat activitatea, dar mama a rămas îngrijorată de faptul că tata e atât de sensibil la plămâni.

În toamna anului 1938, după ce am fost 3 săptămâni la Laurana, mama m-a luat cu ea la Budapesta unde am stat cu ea timp de două săptămâni. În aceste zile am reușit să întâlnesc toate rudele care locuiau la Budapesta. Verii și verișoarele mele au avut grijă să petrec foarte bine și să cunosc orașul acesta mare și frumos. M-au dus la parcul Városliget, unde am admirat reproducerea castelului Huniade, am vizitat grădina zoologică care era construită după concepția lui Hagenbeck astfel ca animalele să se simtă cât mai aproape de mediul natural și m-au dus la "Angol Park" unde am putut să conduc modele de automobile. M-au dus la strandul de pe insula Margareta. M-au dus cu vaporețul pe Dunăre și la plimbare pe malul Dunării. Ne-am plimbat în orașul vechi și am admirat palatul regal de pe dealul din Buda.

Vacanța din 1939 am petrecut-o în țară la Stâna de Vale. Acolo am învățat cum se face turismul în munți fiind îndrumat de doi turiști vechi care cunoșteau bine potecile. În decembrie același an, fratele meu m-a luat cu el pentru o săptămână la Gârâna unde am învățat să fac schi.

În cursul anului 1939 familia noastră a cooptat pentru un an pe verișoara mea Piri, unul din cei 6 copii ai familiei Löwy, mama ei fiind una din surorile mamei mele. Piri a venit la noi să participe la un curs de contabilitate, după care s-a întors la Covasna și a început cariera ei de contabil. Piri a dovedit în anii următori că investiția în ea a fost foarte eficientă, ea devenind unul din stâlpii familiei Lowy în special după intoarcerea din lagăr. Relațiile noastre cu ea au rămas deosebit de bune până la sfârșitul vieții.

În vacanța de vară din 1940, tata m-a luat cu el la București. El avea câteva întâlniri de afaceri dar i-a rămas destul timp și pentru mine. Am văzut Bucureștiul după Budapesta și am rămas puțin cam dezamăgit, mai ales când trenul a trecut prin periferiile care arătau mizerabil. Impresia s-a ameliorat după ce am văzut centrul și zona lacurilor, dar imaginea periferiilor mi-a lăsat o amintire foarte neplăcută. În aceeași vară, părinții m-au luat cu ei și la Craiova, unde fratele meu își făcea anul de serviciu militar. Acolo am văzut prima dată cum arată serviciul de alimentare cu apă și canalizare într-un oraș în care acest serviciu nu era luat în serios. În anii care au urmat m-

am lămurit că în regiunile din Vechiul Regat alimentarea cu apă și canalizare era peste tot nesatisfăcătoare. Am avut un șoc, când, la un restaurant la Giurgiu, am cerut să beau apă și apa pe care au servit-o era apă de Dunăre – că lumea bea numai vin. Peste câțiva ani, ca student la Politehnică, am aflat de la profesorul de hidraulică despre problemele de apă și canalizare din Iași care au cauzat ani de zile epidemii de tifos.

ANII DE RĂZBOI ȘI DE PRIGOANĂ

Au venit evenimentele dramatice din toamna anului 1940. La începutul noului an școlar urma să mă înscriu în cursul superior la liceu. Foarte mândru de poziția mea ca primul pe lista celor care au reușit la admitere, m-am prezentat la secretariat pentru înscriere. Mi s-au comunicat noile legi care au apărut odată cu venirea la putere a guvernului legionar. Una din aceste legi interzicea elevilor evrei să frecventeze orice școală publică în România. La secretariat mi-au predat toate actele și mi-au explicat că am o singură posibilitate și anume Liceul Israelit care avea dreptul să funcționeze, însă nu mai avea dreptul să elibereze diplome recunoscute de stat.

Șocul era mare, dar în curând ne-am dat seama că era numai o mică parte din loviturile legale de care urma să sufere populația evreiască. Ni s-a confiscat casa și am fost obligați să căutăm cu chirie o altă locuință la periferia orașului. Fratele meu, care trecuse recent examenul de licență la avocatură, nu a fost primit în barou și a trebuit să renunțe la cariera intelectuală. În locul tatălui meu a fost numit un alt director, tata fiind menținut provizoriu pentru perioada de pregătire a noului director. Ni s-a confiscat aparatul de radio. Ca să ne salvăm bicicletele, le-am vândut pro forma unor prieteni creștini. Atunci am învățat cât de bine e să ai un patefon care ne permitea să ascultăm măcar muzică în lipsă de radio.

Ni s-a interzis intrarea la spectacole, terenuri de sport și alte locuri publice. Comercianții evrei au fost obligați să-și închidă prăvăliile sau să le vândă la creștini. Cei care au îndrăznit să-și continue activitatea ca de exemplu librăria Moravetz, au fost boicotați în mod organizat de către legionari. Printre cei care au fost forțați de legionari să-și închidă prăvăliile au fost și părinții lui Rolla, viitoarea mea soție.

Evreii care locuiau la sate au fost obligați să-și părăsească domiciliul și activitatea profesională și să se mute la oraș. Evreii puteau să călătorească numai cu aprobare specială, în mod normal erau obligați să nu se miște din orașul de reședință. De exemplu, familia Jakab a fost obligată să plece din Fratelia care atunci încă nu făcea parte din oras și să se mute la Arad, unde aveau rude.

1936. O fotografie simbolică: 3 băieți la patinaj. Tomi (stânga) cu Heinz (mijloc) și Feri (dreapta). Heinz devine elev la Liceul German Banația și rupe relațiile cu prietenii evrei. Se

înrolează în armată și cade pe front. Feri se îmbarcă în 1944 pe vasul Mefkure spre Palestina; vaporul este scufundat de un submarin german.

Reacția populației creștine a fost foarte variată. Germanii care s-au organizat în așa-numitul Grup Etnic German au respectat instrucțiunile venite de la Berlin și au susținut în general măsurile antisemite. Tinerii germani, elevii liceelor Banația și Realschule au îmbrăcat uniforme de Hitlerjugend și au rupt relațiile cu tinerii evrei. În unele cazuri au format grupe de huligani care atacau tinerii evrei pe care-i întâlneau pe străzi. Vechile relații de prietenie cu tinerii evrei au fost întrerupte. Așa s-a întâmplat și în cazul cu prietenul meu cel bun Heinz Pauss care, brusc, a evitat orice contact cu mine. Dar nu toți s-au aliniat la această atitudine. A făcut senzație în oraș când cofetarul Potichen a refuzat să pună în vitrină "Juden unerwünscht" și eu am avut ocazia de a întâlni câțiva tineri germani care, în timpul liber, și-au petrecut timpul jucând și discutând cu mine ca și în trecut.

Propaganda antisemită a fost foarte intensă atât în ziarele românești cât și în cele germane. Dar efectele asupra populației române au fost relativ slabe. Tinerii români în majoritate s-au comportat cu înțelegere față de situația noastră. Și tineretul maghiar și sârb a manifestat multă înțelegere. Familia noastră s-a bucurat de sprijinul moral și social al vechilor prieteni creștini. Așa de exemplu, vara anului 1942 am petrecut-o în mare parte în grădina familiei Schweiger din strada Odobescu, în care ne-am întâlnit zilnic cu un coleg maghiar și altul german al lui Ștefan Schweiger.

Îmi amintesc de un eveniment deosebit, petrecut în ziua în care am fost nevoit să-mi iau actele de la liceul Loga. Când am ieșit din școală împreună cu unul din colegii evrei, ne-am așezat pe o bancă în parcul din apropiere să discutăm ce să facem. Atunci s-au apropiat de noi doi colegi români care în trecut ne-au făcut remarci antisemite în clasă și ne-au spus: "Am aflat ce se întâmplă cu voi și ne pare rău. Noi n-am vrut asta și credem că în viitor vom fi din nou împreună." Desigur că ne-a căzut bine această manifestare de empatie și, într-adevăr, peste 4 ani ne-am întâlnit fiind colegi la universitate.

Așa am ajuns să fac clasele superioare în Liceul Israelit. Existența acestui liceu a fost o binefacere pentru tineretul evreu și eu am fost unul din cei care s-au putut bucura de ea.

Liceul Israelit a avut totdeauna o echipă de profesori buni, dar ca urmare a legilor antisemite, nu numai elevilor evrei le-a fost interzis să frecventeze școli publice, ci și profesorilor evrei. În felul acesta, școlile israelite au primit o serie de profesori deosebit de buni, căci un profesor evreu era angajat la alte școli numai dacă era de cea mai înaltă calitate.

Pe lângă nivelul profesional foarte ridicat, Liceul Israelit avea avantajul că nu prea erau probleme de disciplină și nu se aplicau pedepse corporale. Așa că anii petrecuți în clasele superioare de liceu mi-au rămas în amintire ca ani din cei mai buni atât din punct de vedere al câștigului intelectual cât și ca viață socială. Colegii de clasă și cei din clasele apropiate au fost

prieteni și au rămas prieteni în tot cursul vieții, ca de exemplu Victor Feigenbaum, Ivan Erdelyi, Lazar Weinreich, Gyuri Wiener, Ali Junger, Janos Montag, Ervin Lebovici, Tibi Davidovici .

Am avut parte de mulți profesori foarte buni ca de exemplu Maria Neumann (matematică), Iuliu Gross (fizică-chimie), Frederic Hauben (istorie), Victor Deznai (germană), Ladislau Kardos (franceză), Francisc Frucht (psihologie, logică), Ladislau Kalman (desen), Max Eisikovits (muzică). Directorul școlii, Marcus era în același timp și un profesor excelent de limba latină și greacă.

Un element foarte important în pregătirea noastră intelectuală a fost Cercul Cultural al elevilor. În acești ani în care prezența tinerilor evrei în cinematografe, teatre sau alte instituții culturale era interzisă, la fiecare sfârșit de săptămână acest cerc a oferit un forum cultural tuturor elevilor, nu numai pentru elevii actuali, ci și absolvenților care erau dornici de cultură. Eu am participat activ în toți acești ani la ședințele cercului, fiind în penultimul an vicepreședinte, iar în ultimul an președintele ales. E interesant de menționat că dintre participanții activi ai acestui cerc au ieșit o serie de personalități care mai târziu au făcut parte din viața culturală și științifică a țării, de pildă, János Szasz, Ioan Taub, Tamás Deak, Bernhard Rothenstein, Tiberiu Schatteles, Gheorghe Turcu.

Cu toate greutățile care ni s-au făcut, activitatea sportivă a rămas de mare importanță pentru noi și ne-am folosit de orice ocazie să practicăm. Accesul la bazele sportive fiind oprit, tinerii evrei au exploatat posibilitatea oferită de boiangeria Igiena aflată lângă Uzina Electrică și care ne-a permis să folosim bazinul lor particular. Două veri le-am petrecut acolo și am rămas cu amintiri frumoase.

Perioada anilor 1941-1944 a avut o serie de momente importante pentru evoluția mea intelectuală. În prima etapă am trecut de la faza de jucării la construcții de modele și de aparate utile. Am învățat să proiectez și să construiesc aeromodele foarte simple din carton, dar planoarele au reușit să zboare, căci am învățat cum să construiesc aripile și cum să echilibrez planorul. Folosind lentilele unor aparate vechi am reușit să construiesc un microscop cu care am studiat insecte și plante, inspirându-mă după cartea lui De Kruif "Vânătorii de microbi". Folosind aceleași lentile am construit un aparat de proiecție pentru care am și desenat câteva filmulețe. Filmulețul cel mai reușit a fost o serie de diapozitive inspirate de *Ucenicul Vrăjitor* pe care l-am proiectat ascultând placa cu poemul simfonic al lui Paul Dukas. După mulți ani, privind filmul *Fantasia* al lui Walt Disney am înțeles că am intrat în concurență cu el.

În această perioadă am început să ascult și să îndrăgesc muzica clasică. Prima mea dragoste a fost simfonia lui Dvorzak "Lumea Nouă", după care au urmat multe altele. Lipsa aparatului de radio a fost compensată de patefonul meu pentru care am tot cumpărat plăci, devenind client permanent al prăvăliei de discuri "Columbia". Fratele meu care era un pianist foarte bun m-a susținut în această pasiune și a contribuit mult la educația mea în acest domeniu. Și eu am învățat să cânt la pian, dar n-am ajuns la nivelul lui. Interesul meu pentru muzică s-a manifestat și în activitatea mea din cercul cultural, unde am prezentat o conferință despre poemul simfonic, ilustrată de placa cu poemul *Till Eulenspiegel*.

În etapa următoare am început să descopăr biblioteca părinților. Până atunci m-am limitat la literatura pentru tineret, dar acum am început să descopăr comorile acumulate de părinții mei în dulapurile de cărți din salon și din camera fratelui. În rândul de jos în dulapul din salon erau cele 19 volume ale lexiconului maghiar Révai, care m-a ajutat în anii următori să răspund la o serie de întrebări. Unul din principalele subiecte care m-a preocupat era istoria războiului mondial, căci cele învățate la școală m-au lăsat cu o serie de indoieli. Acest capitol era tratat cu amănunțime în lexiconul care s-a publicat în anii de după război și era un subiect foarte dureros pentru Ungaria. Pe raftul următor era seria operelor lui Mikszáth Kálmán, autorul preferat al lui tata și pe care l-am îndrăgit atât de mult, încât îl recitesc și acum. Apoi se înșiruiau romanele clasice europene în traducere din secolul al XIX-lea și începutul secolului XX. Aici am găsit romanele lui Walter Scott, Dickens, Tolstoi, Stendhal, Dostoyevski, Hemingway. Marea mea dragoste a devenit atunci Anatole France căruia i-am dedicat o lucrare pe care am prezentat-o la Cercul Cultural. Un loc special în sufletul meu a rămas pentru romancierul maghiar Jókai Mór. De la prima carte pe care am primit-o de la verișoara mea Eva, fiica unchiului Lajos, m-am îndrăgostit de Jókai care a reușit să prezinte societatea maghiară din timpul lui și din perioada precedentă. Aceasta era societatea în care s-au născut și crescut părinții mei.

În biblioteca din camera fratelui meu erau adunate cărțile mai noi : romanele lui Feuchtwanger, Sinclair Lewis, Romain Roland, Upton Sinclair, apărute în anii de după războiul mondial și cărți filozofice, istorice și politice ca lucrările lui Kant, Mommsen, Marx și Trotzki. Una din cărțile de istorie care mi-a plăcut mult a fost cea adusă din Franța de fratele meu, *La cité antique* a lui Fustel de Coulanges și care mi-a dat ocazia să mă laud cu ce știu în ora de istorie a profesorului Hauben.

În această perioadă am avut concursul substanțial atât de la părinți cât și de la fratele meu care era cu 9 ani mai mare și se purta cu mine ca și un al doilea tată. Mama era absolventă de liceu și cunoștea foarte bine literatura maghiară. Încă de pe vremea când eram copil mic îmi declama uneori din cele mai frumoase poezii ale lui Arany János – de aici una din anecdotele familiei de pe vremea când aveam 4-5 ani: Într-o seară, când mama m-a dus la culcare, i-am cerut cu insistență să-mi declame “a palizant”. Nici mama, nici tata n-au înțeles ce vreau. Abia după cercetarea profundă a antologiei familiale au descoperit că era vorba de o anumită poezie în care apărea acest cuvânt undeva în text.

Mama era atât de preocupată de grija pentru mine, încât a fost în stare să învețe înotul pentru a putea să fie cu mine la ștrandul cel mare. Părinții au insistat să iau și ore particulare pentru limba franceză și pentru pian. Am avut două profesoare excelente, pe Lili Polgar la franceză și pe Magda Kardos la pian.

Tata a făcut doar 3 clase de liceu, dar era însetat de cunoștințe. Era autodidact. Ajutat de prietenii lui din tinerețe și-a format biblioteca de care ne-am bucurat apoi toată familia. El, împreună cu mama și cu fratele meu m-au îndrumat în acești ani hotărâtori pentru educația mea intelectuală.

Când am ajuns la vârsta de 17 ani, fratele meu a început să mă introducă în problemele social-politice. El mi-a explicat prima dată principiile socialismului și comunismului care erau pe atunci învățături interzise, dar el era convins de importanța și de justetea lor.

În această etapă am îndrăgit lecțiile profesorului Frucht despre Logică, în special părțile cu privire la teoria cunoașterii. Am avut norocul să găsesc în biblioteca municipală cartea clasică a lui Henri Poincaré "Science et Hypothèse" și o carte despre Principiul Cauzalității care m-au ajutat foarte mult în însușirea gândirii științifice. Atunci am învățat că modul de gândire științific modern se bazează pe îmbinarea permanentă a experienței cu prelucrarea logică a datelor. După mulți ani am ajuns să înțeleg ce a vrut să spună Kant cu lucrarea lui de bază „Kritik der reinen Vernunft” și anume că știința nu poate progresa numai pe bază de gândire pură, ci trebuie să se bazeze pe experiență.

Iarna 1942 a fost marcată pentru noi prin noua îmbolnăvire a lui tata de pneumonie. De această dată însă aveam la dispoziție sulfamide cu ajutorul cărora tata a învins mai ușor boala. Dar mi-au rămas în amintire nopțile petrecute cu prietenul și medicul nostru de familie de atunci, Dr Karczag, care a stat lângă tata să-i dea injecțiile de sulfamidă în cursul nopții.

Tot în această perioadă a avut loc un eveniment foarte dureros. Familia dr Mannheim, prieteni apropiați ai lui tata, a dispărut de pe o zi la alta. După mult timp s-a aflat că au fost deportați în Transnistria pe motivul că ceruseră viza de tranzit prin Uniunea Sovietică, dar n-au sosit în lagăr, fiind executați în drum.

În vara anului 1942 au început să circule zvonuri despre planurile de deportare a evreilor din Banat, Transilvania și Vechiul Regat. Lumea a început să-și cumpere îmbrăcăminte și încălțăminte potrivită și aștepta cu îngrijorare evenimentele. În toamnă s-a lămurit că deocamdată pericolul a trecut, dar trebuia să plătim un impozit excepțional, contribuția noastră la efortul de război.

Cu mulți ani după încheierea războiului, spre sfârșitul secolului, s-au publicat încet-încet cele întâmplante. Într-adevăr a existat un program de deportare a tuturor evreilor din România care trebuia să înceapă în toamna anului 1942. Direcțiunea generală a căilor ferate pregătise deja planurile detaliate a transporturilor. Programul a fost întocmit la cererea guvernului german. Însă guvernul român a hotărât în ultimul moment amânarea programului ca urmare a unor neînțelegeri cu guvernul german cu privire la colaborarea economică. După evenimentele din iarna 1942-1943 care au răsturnat situația politică și militară din lume, guvernul român și-a schimbat poziția și deportarea evreilor a fost dată uitării. S-au spus și publicat multe variante cu privire la această problemă, dar cunoscând modul de gândire a politicienilor români, sunt ferm convins că motivul principal a fost părerea guvernului că evreii pot fi exploatați mai bine dacă nu sunt deportați.

În această perioadă a avut loc prima etapă a deportărilor din Ungaria. Familia Marmor (cumnatul tatălui meu), fiind cetățeni polonezi, au fost deportați spre Polonia. Noi am primit de

la ei o carte poștală în care ne-au scris doar puține cuvinte, dar foarte semnificative: Suntem în drum spre Polonia, se pare că aici e sfârșitul...

Anul 1943 a adus o nouă cotitură în viața mea. În decembrie urma să împlinesc 18 ani, dar conform regulilor de atunci trebuia să mă prezint deja la 1 aprilie pentru serviciul militar. Evreii erau excluși din armată și urmau să fie mobilizați în detașamente de muncă obligatorie. Eu am primit un livret roșu special pentru evrei și în curând am fost trimis la primul loc de muncă: Horticultura orașului. Munca nu era ușoară, aveam sarcini bine precizate pe care eram obligați să le îndeplinim zilnic. Regimul de lucru era foarte strict, dar, fiind în primul an de lucru, după programul de 9 ore eram liberi. Deci am continuat să locuim acasă. După câteva zile petrecute la Horticultură am fost repartizat pentru lucru ca salarhor la șantierul de construcție a noii Prefecturi. La început am lucrat la transportul materialelor de construcție pentru șantier, mai târziu am fost repartizat ca ajutor pe lângă echipele de electricieni și instalatori. În aceste luni am avut ocazia să învăț multe în domeniul instalațiilor electrice și sanitare și după închiderea șantierului am rămas în continuare la Prefectura care avea nevoie de personal ajutător la deservirea sistemului de încălzire centrală. Din această perioadă am rămas cu mult respect pentru maestrul electrician Lustig cu care am colaborat din nou când am devenit inginer. Datorită acestui loc de muncă care a fost destul de greu, am rămas în oraș în iarna 1943-1944 și am putut să frecventez cursurile clasei a 8-a, căci liceul a organizat programul în așa fel ca tinerii care au rămas în oraș să poată participa cel puțin la o parte din ore.

Vara anului 1943 a fost marcată pentru mine de un eveniment personal cu consecințe de lungă durată. Am întâlnit-o pe Rolla, viitoarea mea tovarășă de viață. Rolla era elevă în secția de fete la același Liceu Israelit. Eu știam de existența ei încă din anunțurile de pe panoul liceului – văzând numele de Musafia Rolla mă întrebam dacă e băiat sau fată, numele fiind cu totul neobișnuit. Ceva mai târziu, cu ocazia festivității de încheiere a anului am văzut că e fata care a citit discursul de fine de an din partea liceului de fete. La câteva zile după acest eveniment am fost cu mama mea la operă ca să asist la concertul dat de Filarmonica din București condusă de maestrul George Georgescu. Când am ajuns la locurile noastre am constatat cu surprindere că prietenul meu Harry Felder care urma să șadă alături de noi și-a vândut biletul lui Rolla. Atunci am prezentat-o pe Rolla mamei mele în calitate de colegă de școală și ele au început să deschidă o discuție amicală la care desigur am avut și eu parte. După ce s-a încheiat concertul și ne-am luat rămas bun, mama m-a întrebat dacă aș vrea să mă împrietenesc cu această fată, pentru că i-a plăcut foarte mult. I-am răspuns că și mie mi-a plăcut și că m-a invitat la ea să ascult cum cântă piesa de pian a lui Debussy "La Fille aux cheveux de lin" pe care o pregăteam și eu. Urmarea acestei invitații a fost că m-am îndrăgostit de ea și nu mă mai interesa altă fată decât ea. Am început să-i fac curte și să devenim din ce în ce mai apropiați. Puținul meu timp liber a fost treptat ocupat de întâlnirile cu Rolla și așa am continuat în următorii cinci ani, până când am reușit să ne căsătorim.

În legătură cu concertul îmi amintesc de un eveniment deosebit. Pentru transportul instrumentelor muzicale a orchestrei a fost mobilizată o grupă de tineri evrei care lucrau în acele

zile într-un detașament de lucru în Timișoara. Maestrul Georgescu a remarcat grija deosebită cu care tinerii transportau instrumentele și, din aproape în aproape, a descoperit cine sunt și cum au ajuns acolo. Atunci a chemat pe unul dintre ei și i-a înmânat bilete gratuite pentru concert să le distribuie la ceilalți. În felul acesta a vrut să-și manifeste simpatia față de tinerii evrei și dezacordul față de modul umilitor în care erau tratați.

În aceeași perioadă am câștigat doi prieteni deosebiți: Ștefan Romașcanu, violinist și George Kurtag, pianist. Amândoi m-au ajutat să înțeleg mai bine muzica și mi-au rămas prieteni de lungă durată. Kurtag a devenit unul din compozitorii moderni recunoscuți, Ștefan a devenit prim-violonistul orchestrei din Lausanne, dar s-a îmbolnăvit și ne-a părăsit prea devreme.

Am rămas la Prefectură până în primăvara anului 1944, după care am fost repartizat la șantierul de construcție "Baia Garnizoanei" unde am lucrat cele 9 ore zilnice ca salahor, dar am dormit acasă. Misiunea noastră era să transformăm o porțiune rămasă din vechea cetate în adăpost antiaerian pentru comandamentul militar local. Munca la acest șantier a fost la început deosebit de grea, pentru că am avut un comandant militar care a căutat toate ocaziile să ne chinuască cu misiuni grele și inutile și aplicând frecvent sancțiuni corporale. În disperare, băieții din detașament au recurs la o soluție originală: după ce au descoperit că într-o încăpere din Baia Garnizoanei locuia Amalia, nebuna orașului, a cărei specialitate era să sărute pe oameni nevinovați pe stradă, au convins-o să-l sărute pe acest comandant în public. Manevra a reușit peste toate așteptările: nebuna l-a prins pe ofițer în fața detașamentului, l-a imbrățișat și l-a sărutat de mai multe ori, după care nenorocitul a fugit. În locul lui a venit a doua zi un alt ofițer care era mai potolit și cât timp ne făceam treaba, ne-a lăsat în pace. Norocul nostru mare era însă cu maestrul zidar care era conducătorul tehnic al șantierului, domnul Taub, care a știut cum să colaboreze cu noi și în acest fel lucrarea a progresat onorabil.

În vara anului 1944 au avut loc cele două bombardamente grele asupra orașului nostru, executate de aliați. Primul a fost noaptea, de către aviația engleză. Englezii au lansat întâi un mare număr de lumânări puternice suportate de parașute care au creat o iluminare intensă și au permis piloților să identifice clar obiectivele. După aceea au lansat mii de bombe incendiare asupra cartierului industrial dintre Gara Mare și canalul Bega. Locuința noastră a fost departe de zona bombardată, dar a doua zi am văzut îngroziți când am văzut distrugerile provocate acolo.

Al doilea bombardament a urmat peste câteva zile. De această dată a fost în timpul zilei și eu eram la lucru. Am stat în niște adăposturi simple de tot: niște șanțuri deschise. Spre norocul meu, în dimineața zilei respective, șeful șantierului a solicitat niște voluntari pentru transportul unor pietre mari necesare pentru consolidarea construcției. Eu m-am prezentat voluntar, pentru că, deși pietrele erau foarte greu de manevrat, am putut scăpa pentru câteva ore de pe șantier. Am reușit să conving și pe câțiva prieteni să vină cu mine. Alarma aeriană ne-a găsit într-o zonă îndepărtată de zona bombardată. Îmi amintesc cum stăteam pitiți în șanț și priveam avioanele cum se apropie. Avioanele zburau destul de jos așa că le-am putut număra: erau vreo 70. Apărarea antiaeriană era inexistentă, avioanele zburau fără să fie deranjate. Spre marea noastră

bucurie, zona în care ne-am aflat a rămas în afara perimetrului bombardat, dar când după terminarea alarmei ne-am întors la șantier ne aștepta o imagine tragică: unul din șanțurile antiaeriene de pe șantier a fost lovit de o bombă și au murit 30 de persoane dintre care o parte erau colegii noștri de șantier.

O mică întâmplare a arătat cu cine avem de a face. Într-o bună zi, maistrul Taub m-a chemat pe mine și pe prietenul meu Gyuri Szekely și a dispus să mergem cu el să facem o mică lucrare în afara șantierului. Ne-am suit cu el pe o căruță care ne-a dus până la calea Ghirocului, unde ne-am oprit lângă o casă familială – casa familiei Taub. Atunci am aflat misiunea pentru care am venit: să culegem toate caisele din grădină și să ducem acasă cât mai multe.

Sărim acum 10 ani. În vara anului 1954, când făceam turul meu obișnuit cu bicicleta să controlez echipele mele de electricieni răspândiți pe teren, am ajuns pe calea Ghirocului în apropierea casei familiei Taub. Mi-am amintit de vizita mea din 1944 și am sunat la poartă să văd dacă mai locuiesc acolo. Maistrul Taub mi-a deschis poarta și m-a întrebat ce doresc. Eu i-am amintit de cele întâmplate cu 10 ani în urmă și că doream să-l revăd să-i mulțumesc pentru modul în care s-a purtat cu noi în acele timpuri în care eram niște ființe fără drepturi. Bucuria lui a fost foarte mare și a mea la fel. Maistrul Taub era deja pensionar, dar în bună stare de sănătate și se ocupa de grădina lui care era și mai frumoasă decât înainte. M-a prezentat familiei și m-a invitat la masa de prânz la care am participat cu plăcere.

Tot în legătură cu amintirile din detașament: în anii 1960 se prezintă la mine un delegat al satului Obreja să-mi ceară ajutorul la electrificarea satului. Spre surprinderea mea am văzut că e fostul comandant al detașamentului de la Baia Garnizoanei, cel care s-a purtat mai bine cu noi. M-am gândit să-i spun sau nu că l-am recunoscut, dar m-am hotărât să tac și să-l ajut pentru că era vorba de o acțiune care trebuia sprijinită.

În primăvara anului 1944 s-a început deportarea în masă a evreilor din Ungaria. Familiile părintilor mei mama au fost lovite din greu: toți evreii din afara Budapestei au fost trimiși în lagăre de muncă forțată sau deportați în lagărele de exterminare din Polonia, iar cei din Budapesta au fost concentrați într-un ghetou. Ca urmare a deportărilor cea mai mare parte din rudele noastre au pierit. Noi am aflat de soarta lor abia la sfârșitul războiului.

SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI. ANII DE DUPĂ ELIBERARE

Revenim la vara anului 1944. În seara zilei de 23 august vin vecinii care au ascultat știrile la radio și ne anunță marele eveniment: România a cerut armistițiu Națiunilor Unite și a promis că va întoarce armele împotriva Germaniei. Totodată s-a anunțat că mareșalul Antonescu care nu a fost de acord cu acest pas a fost arestat și că o serie de legi promulgate de regimul Antonescu, printre care și cele antisemite, au fost abrogate.

Evenimentul din 23 august 1944 n-a venit chiar ca o surpriză. Situația militară pe fronturile din Rusia era din ce în ce mai gravă pentru Germania și aliații ei. Frontul se apropia rapid de granițele României și soldații care ne păzeau în detașamentul de lucru au început să fraternizeze cu noi. La începutul lunii august soldatii respectivi au început să ne spună că nu vom mai munci multă vreme, “în armată se vorbește...”

A doua zi am primit două anunțuri care amândouă erau perimate: un ordin de chemare pentru a mă prezenta la lagărul de muncă de la Doaga și o comunicare prin care eram invitat să mă prezint la Cercul de Recrutare să primesc Carnetul de scutire de la munca obligatorie. Lagărul de muncă de la Doaga era deja desființat ca urmare a înaintării armatei Sovietice (Doaga era lângă Prut), iar carnetul de scutire nu mai era necesar, căci legea cu privire la serviciul militar al evreilor era anulată. Interesant de menționat că ordinul de chemare era din luna aprilie, dar poșta n-a reușit să mă găsească decât cu mare întârziere, pentru că ordinul era pentru Laszlo Nicolae, domiciliat în strada Doja, iar eu nu mai locuiam acolo demult și nu eram cunoscut sub acest nume. Datorită acestei deficiențe birocratice am scăpat de acest lagăr care era vestit pentru condițiile deosebit de grele de muncă și de cazare.

Perioada următoare s-a caracterizat printr-o serie de evenimente care se succedau ca un torent. Am primit înapoi locuința din strada Doja, am recăpătat aparatul de radio și am putut folosi bicicletele. Tata a fost reintregat în postul lui de director, dar a menținut în continuare la locul de muncă pe cel care fusese adus în locul lui drept răsplată și mulțumire că a avut grijă ca el să fie menținut în serviciu afirmând că nu putea conduce societatea fără el. Fratele meu a fost primit în Baroul avocaților și a primit un serviciu la Banca Timișoarei. Eu am fost invitat împreună cu toți absolvenții Liceelor Israelite care nu au fost admiși la bacalaureat între 1941-1944 să mă prezint la comisia de bacalaureat care, pentru arădeni și timișoreni, se întrunea la sfârșitul lui septembrie la Arad. Între timp, unități ale armatelor maghiare și germane au încercat să pătrundă pe teritoriul României. Armata maghiară a profitat de lipsa de apărare a orașului Arad pe care l-a ocupat, dar după o săptămână au fost forțați să se retragă. În această săptămână s-au grăbit să introducă legislația antisemită, obligând pe locuitorii evrei să poarte steaua galbenă. Armata germană a încercat să pătrundă în România trimitând spre Timișoara una din diviziile lor care se retrăgea din Iugoslavia. Populația evreiască din Timișoara, alarmată de această primejdie, s-a refugiat înspre Lugoj, în speranța să fie salvați de armata sovietică. Familia noastră s-a

refugiat în pivnițele unor prieteni creștini din Timișoara, în speranța că o eventuală ocupație germană va fi doar de scurtă durată.

Unitățile germane au avansat într-adevăr pe șoseaua dinspre Belgrad și au ajuns la intrarea în Fratelia. Pușinii militari de care dispunea garnizoana orașului au improvisat un nod de rezistență care a determinat pe germani să se oprească, căci nu și-au dat seama de slăbiciunea garnizoanei. Între timp, unitățile de frunte ale armatei sovietice care erau deja în apropiere au fost alarmate de autoritățile locale și au trimis spre Timișoara un grup de camioane Studebaker, fiecare camion transportând 15-20 soldați și având câte un tun antitanc atașat. Eu eram în centrul orașului și am numărat camioanele pe măsură ce intrau: erau vreo 50, deci era cam un regiment. Comandantul unității sovietice a întrebat pe trecători unde se află germanii, după care s-au grăbit să ia poziție și în curând s-a auzit schimbul intens de focuri. Intervenția unității sovietice a împiedicat intrarea germanilor în oraș, ceea ce era de mare importanță, căci exista pericolul ca populația germană organizată în Volksgruppe să vină în sprijinul armatei germane. Luptele au durat 3 zile, unitatea românească a participat intens prin bateria de tunuri Skoda de 150 mm care se afla pe terenul arenei Politehnica și care trăgea obuzele deasupra orașului. Cu toată superioritatea numerică, unitățile germane nu au reușit să pătrundă în oraș și după 3 zile s-au predat armatei sovietice care între timp a reușit să aducă întăriri. Ascunși în pivnița familiei Schweiger, noi ascultam cu multă emoție schimbul de focuri care s-a încheiat cu șuieratul bateriilor de Katiușe care au marcat sfârșitul bătăliei.

În această perioadă, germanii au arătat din nou cât erau de nemiloși față de populația civilă: zilnic au apărut avioane germane deasupra Timișoarei, trăgând cu mitralierele în lungul străzilor. Noroc că populația era de bine de rău învățată cum să se protejeze, așa că au fost puține victime. Rolla și cu mine eram cu barca pe Bega cu ocazia primului atac, în care un avion de vânătoare a zburat deasupra canalului trăgând în lumea care se afla în apă și pe mal. A coborât atât de jos, încât am putut distinge pilotul.

Tabloul absolvenților Liceului Israelit Timișoara 1943-1944

A venit momentul plecării la comisia de bacalaureat care avea loc la Liceul de Stat din Arad. Toată clasa noastră a plecat împreună cu o serie de colegi care așteptau de mulți ani acest eveniment. Drumul la Arad a fost cu multe peripeții, căci avioanele germane au tot atacat calea ferată, dar până la urmă am reușit să sosim după un drum de 50 km care a durat 12 ore. Dar când să sosim la Arad am constatat că trenul ne-a lăsat în gara din Aradul Nou căci între timp podul de peste Mureș a fost distrus. Deci sfârșitul drumului l-am parcurs pe jos, dar fericiți că am ajuns.

La Arad am stat o săptămână, fiind musafirul familiei Friedland. Cu Fredi Friedland mă împrietenisem în anul școlar 1940-1941 când elevii evrei din Arad au venit să frecventeze școala noastră. Din 1941, comunitatea din Arad a organizat și ea un liceu propriu care a funcționat până în 1944. În această săptămână nu prea am putut dormi, pentru că aproape în fiecare noapte era alarmă aeriană din cauza atacurilor aviației germane.

Bacalaureatul s-a încheiat bine pentru toată clasa și noi ne-am întors acasă, preocupați de ce urmează să facem în continuare. Eu și cu mai mulți colegi ne-am hotărât să ne prezentăm la examenul de admitere la Politehnică care urma să se țină peste câteva zile. Dar când ne-am prezentat la înscriere, am fost refuzați pe motivul că n-au primit încă de la Ministerul Învățământului anularea legii prin care evreei erau excluși din universități. A doua zi însă am fost invitați telefonic în mare grabă și cu scuze. Unul din candidații refuzați a reclamat la prefectul județului, profesorul Valeriu Novacu, cele întâmplate și dânsul a intervenit personal. Politehnica

din Timișoara a fost ani de zile focarul antisemitismului și acest eveniment a fost o ultimă încercare de a ne sabota.

Admiterea la Politehnica a fost un examen greu, dar elevii Liceului Israelit erau foarte bine pregătiți, datorită în mare parte profesoarei noastre Maria Neumann care a reușit în ultimii doi ani să facă minuni cu noi. E important de menționat că o parte din candidați care erau generații mai vechi s-au pregătit singuri în timpul când munceau pe șantiere.

Îmi amintesc cu nostalgie seara în care am plecat cu tatăl meu să văd rezultatele afișate la Politehnica. Nu mi-a venit să cred ochilor, dar așa era: primii 19 de pe lista celor reușiți au fost tineri evrei. Primul a fost Sepi Kaufman cunoscut de toți colegii ca matematician excepțional. Când tata a văzut că eu eram al doilea, el a fost mai fericit decât mine.

Dupa primul an, Sepi a continuat studiile la facultatea de matematică și a ajuns după absolvire să fie membru în corpul didactic din Politehnica. Împreună cu Vili Löwenfeld au fost autorii primului calculator electronic realizat în mediu universitar în România.

Admiterea la Politehnica a fost visul meu de multă vreme, dar acum a devenit realitate. Am pornit pe calea de a deveni inginer ca și răposatul meu unchi Lajos care mi-a rămas model de viață. Această admitere a avut și o altă importanță practică. Politehnica era în același timp și școală militară, deci eram scutiți de mobilizare, ceea ce era foarte important, România fiind încă în stare de război.

A început o etapă nouă în viața mea, cu totul deosebită de până acum. Din muncitor salahor am devenit student la unul din institutele de învățământ cele mai exigente și, în același timp, am început să particip și la viața politică. Imediat după 23 august am intrat în rândurile tineretului comunist și la 1 mai 1945 am fost primit ca membru în Partidul Comunist. Aderarea mea la comunism a fost determinată de evenimentele din perioada 1940-1944 și de studiul materialelor de bază a filozofiei și a economiei marxiste.

Activitatea mea zilnică se desfășura în trei domenii: studiul, politica și Rolla. Politica a fost foarte importantă la început când urmăream cu entuziasm evoluția României către regimul socialist. Treptat însa am început sa fiu din ce în ce mai dezamăgit, văzând ce se întâmplă în jurul meu. Una dintre descoperirile cele mai neplăcute a fost când am văzut ce a pățit unul din prietenii mei care a cerut să se retragă din partid și a fost exclus într-o forma brutală –“din partidul comunist nu te poți retrage, poți fi numai exclus”... Atunci m-am hotărât să reduc participarea la politică, dar fără să ajung la conflict.

Primăvara anului 1945 a fost marcată pentru familia noastră de întoarcerea din lagărele de concentrare a unei părți din cei deportați. Majoritatea rudelor noastre din Ungaria au fost deportați sau mobilizați în lagăre de munca forțată și numai o mică parte din ei au rămas în viață. Familia noastră din Timișoara a fost unul din locurile de primire și de refacere pentru cei care s-au întors. Prima care a sosit din Auschwitz a fost verișoara mea Piri, după care au apărut

sora ei mai mare Lili și unul din frați, Feri. Toți trei au rămas la noi perioade scurte, necesare pentru refacerea fizică și psihică după care s-au întors la locul lor de origine Covasna.

Dar evenimentul cel mai dramatic a fost când într-una din seri un camion Studebaker al armatei sovietice s-a oprit în fața casei noastre din str Doja și din mașină au apărut mătușa mea Sári, verișoara Eva și bunica Rozalia. Ele au fost descoperite și salvate cu ajutorul unui ofițer rus care a fost încartiruit la noi și care, când a plecat cu unitatea lui la Budapesta, s-a oferit să-i caute. Bunica era în stare de comă, dar primind îngrijirea doctorului Perlstein și-a revenit rapid. Mătușa și Eva s-au întors după o lună la Budapesta, dar bunica a rămas la noi până la sfârșitul vieții.

În al doilea an de studenție am început să am probleme de sănătate. Urmând sfaturile unor colegi am încercat să mă obișnuiesc să merg iarna cu capul gol. Rezultatul a fost că m-am îmbolnăvit de o sinusită a cărei consecințe m-au urmărit ani de zile. Dar am avut și un câștig: după câteva recidive, prietenul nostru dr Salamon m-a sfătuit să fac o cură de aer de munte și eu m-am folosit de oferta familiei Dornhelm să mă duc cu ei la Muntele Mic. A fost bine și pentru sinusită și pentru starea mea generală, pentru că am învățat să schiez de la un antrenor foarte bun.

Sinusita m-a chinuit timp îndelungat. După tratamente la Olănești și la Slănic Moldova am rămas cu o sensibilitate alergică care se manifesta sub formă de dureri de cap foarte intense. Cu ajutorul lui Rolla am reușit să găsim sursele durerilor: fumul de țigară, vaporii de benzină și de acetonă erau declanșatorii principali. În consecință am început să mă feresc de fumători și de mașinile care nu erau bine protejate contra scăpărilor de benzină. Norocul meu era că a început campania internațională împotriva fumatului în locuri publice, deci și la ședințe, iar noile mașini erau bine protejate.

Anii studenției mi-au adus mult din punct de vedere profesional. Am avut parte de câțiva profesori deosebit de buni de la care am putut învăța nu numai materia propriu-zisă, dar și reguli importante de conduită profesională, așa că la încheierea celor 5 ani de studii m-am simțit pregătit pentru meserie. Dintre profesori am amintiri foarte bune despre Stefan Nădășan, Coloman Bakonyi, Plautius Andronescu, Aurel Bărglăzan, Gh. Th.Gheorghiu, Valeriu Alaci, Remus Rădulet, Toma Dordea, Corneliu Mikloși.

Aici intercalez o întâmplare care îl caracterizează pe profesorul Bakonyi, dar și acele vremuri. În fiecare vară după anul doi, aveam obligația să facem practică la o întreprindere industrială. În vara 1946 am făcut această practică la atelierele mecanice ale Fraților Szlahotka din Timișoara. Într-una din zile apare profesorul Bakonyi care era responsabilul facultății pentru controlul practicii. Grupa de studenți lucra în acele zile la turnătorie unde pregăteam formele pentru turnare și eram negri de praf. Profesorul s-a apropiat de mine și m-a întrebat unde sunt studenții. A rămas plăcut surprins când i-am spus că noi suntem. Profesorul a fost foarte mulțumit, căci nu era obișnuit să găsească pe studenți lucrând practic.

Anii de studenție m-au îmbogățit cu o serie de prieteni valoroși: Victor Feldmann, Ștefan Feldmann, Daniel Löbl, Vasile Schönberger, Adam Semlyén, Eva și Nathan Amen, Alexandru Schauer, Vili Löwenfeld, Sepi Kaufmann, David Frenkel, Dora și Cali Szmuk, Fredi Cosma, Ionel Roth și Tomi Barta.

Câteva amintiri mai deosebite din anii studenției. În anul 1, Liviu, unul din fiii doctorului Groza (prim-ministrul de atunci), mi-a fost coleg și ne-am împrietenit. În anul următor a primit o bursă la Politehnica din Zürich, dar în vacanțe ne întâlneam. Cu această ocazie m-a întrebat dacă am nevoie de vreo carte și cu proxima ocazie mi-a adus cartea clasică de mașini electrice a profesorilor Bödefeld și Sequenz.

În anul trei m-am ocupat în cadrul activităților obștești de reeditarea cursului de Măsurii Electrice al profesorului Andronescu. Când lucrarea a fost încheiată și s-a început difuzarea, au apărut doi studenți din anul superior și au reclamat ca aș fi exploatat lucrarea lor, pentru că ei au fost autorii ediției anterioare. Când au aflat că tot ce am făcut era în muncă obștească și era cu aprobarea profesorului, au cerut mii de scuze și în continuare am rămas cu ei în relații bune. Când peste mulți ani am primit diploma de doctor, cel care mi-a predat diploma a fost rectorul Anton, care era unul din studenții care m-au reclamat pe atunci. Am fost plăcut impresionat că atunci când mi-a dat diploma, m-a și îmbrățișat.

ÎNCEPUTURI ÎN VIAȚA PROFESIONALĂ ȘI DE FAMILIE

Fiind atras de activitatea în domeniul energiei electrice, m-am adresat profesorului Dr Miklosi care era atunci și directorul Uzinei Electrice și care m-a întrebat câte examene mai am de dat până la absolvire. Când i-am răspuns că mai am un singur examen și anume în materia lui, mi-a spus să mă prezint și după aceea vom sta de vorbă. După examenul care a fost deosebit de amănunțit, profesorul mi-a spus că pot veni la el cu cererea de angajare.

Așa a început cariera mea în domeniul energiei și care a continuat până după pensionare.

Între timp însă a avut loc un alt mare eveniment: după încheierea anului 4, părinții mei și mama lui Rolla care până atunci tot cereau să nu ne căsătorim înainte de terminarea studiilor mele, au înțeles că în actualele condiții, când Oficiul de Spațiu Locativ a început să introducă locatari în locuințele particulare, e mai bine să nu mai amânăm căsătoria și în 9 mai 1948 a avut loc cununia noastră, iar eu m-am mutat în locuința familiei Musafia.

Este demn de amintit că, deși nu am fost religioși, am făcut și cununie religioasă după dorința bunicului lui Rolla, Rafael Atias care conducea serviciul religios pentru micuța comunitate spaniolă din Timișoara.

9 Mai 1948. Nunta lui Tomi și Rolla în sinagoga sefardă din Fabric, Timișoara

Angajarea mea la Uzina Electrică a venit chiar în momentul oportun, pentru că mica afacere a mamei lui Rolla a ajuns la impas datorită măsurilor economice noi care au obligat-o să lichideze. Rolla între timp era încă studentă, dar salariul meu, cât era el de modest, ne-a asigurat existența.

Rolla a dat bacalaureatul în 1945 și a fost primită studentă la facultatea de medicină recent înființată. Medicina era visul ei încă din adolescență și s-a dedicat cu trup și suflet studiului și, apoi, meseriei.

Dr. Miklosi m-a repartizat inițial la serviciul tehnic. Prima mea misiune a fost să studiez problema trecerii la frecvența de 50 Hertz a centralei și rețelei electrice a orașului. Dar după o săptămână de lucru când abia am ajuns să cunosc problemele legate de trecere, Uzina electrică a trecut în proprietatea Întreprinderii regionale de electricitate IRET, subordonată ministerului energiei recent înființat și a fost numit un nou director. Noua conducere a luat o serie de măsuri de reorganizare și pe mine m-au repartizat ca referent tehnic la serviciul de rețele. Primul meu șef, inginerul Gheorghe Marcu, s-a ocupat intens de mine introducându-mă în ritm forțat în cunoașterea instalațiilor și a problemelor lor actuale. După câteva luni am aflat care au fost intențiile lui: am fost numit șeful secției de rețele Timișoara. Această avansare rapidă m-a bucurat, dar mi-a dat foarte multă bătaie de cap. M-am simțit ca un copil care a fost aruncat în râu, când abia a început să învețe să înoate. Instalațiile de care a trebuit să mă ocup erau învechite, cu multe defecțiuni și depășite din punct de vedere al capacităților. După ce am vizitat instalațiile secției de rețele din Arad care au fost modernizate în 1939, mi-am seama cât erau de rămase în urmă instalațiile din Timișoara.

Cu inginerul Marcu ne-am împrietenit repede și am rămas prieteni după ce a fost numit inginer șef la Sibiu. Gogu, cum îl numeam, a rămas acolo până la sfârșitul vieții, dar prietenia noastră nu s-a întrerupt.

Una din primele probleme cu care a trebuit să mă confrunt a fost cu ocazia punerii în funcțiune a unui transformator nou care dădea semne de defecțiune. Fabricantul Dinamo din București a trimis un delegat, tânărul inginer Mihai Cigusievici, și, în prezența lui, transformatorul a fost decuvat ca să constatăm că la asamblarea lui a fost uitat un clește pe miezul lui. De menționat că am rămas de atunci prieten cu Mihai care s-a dovedit a fi un om excepțional.

Perioada 1950-51 a fost caracterizată de permanenta căutare de vinovați în cazurile de defecțiuni în instalațiile noastre. Situația a devenit atât de gravă, încât personalul a început să caute alte locuri de muncă. Salvarea a venit de la ministrul energiei de atunci, inginerul Gaston Marin, care a reușit să-l convingă pe Gheorghiu Dej să-și schimbe atitudinea față de personalul energetic.

Anul 1950 a marcat un eveniment familial important: s-a născut prima noastră fiică, Gabriela, iar în 1952 s-a născut Veronica. Rolla și cu mine, fiind foarte ocupați în meseriile noastre, ne-am bucurat de ajutorul deosebit al Bucuței, mama Rollei.

Bucuța era foarte deșteaptă și a reușit să mențină o atmosferă de încredere reciprocă în familie. Ambii copii au confirmat în decursul anilor justetea acestei concepții. O mică întâmplare poate ilustra efectele acestei încrederi. Gabi avea ceva mai puțin de 3 ani, când nevoia de sușetă a făcut-o să-i ceară Rollei verigheta pe care o sugea înainte de adormire. Într-una din seri ne strigă căci a înghițit inelul. Noi toți speram să găsim inelul a doua zi în scaun, dar cum acest lucru

nu s-a întâmplat am început să avem îndoieli. Increderea în copil ne-a făcut să mergem la medicul de familie care avea aparat Röntgen, să vedem unde e inelul. Doctorul s-a uitat la ecranul aparatului Röntgen și ne-a spus că nu vede niciun inel. Dar dacă Gabi a spus că a înghițit inelul, el trebuie să fie acolo, așa că i-am cerut doctorului să mă lase să mă uit eu la ecran. Și iată că l-am văzut – dar apăruse ca o linie și nu ca un cerc și de aceea doctorul, care nu era obișnuit cu geometria descriptivă, nu l-a recunoscut. Ne-a sfătuit să-i dăm cartofi puree și inelul a apărut a doua zi în scaun.

În vara aceluiași an am susținut examenul de stat având conducător pe Dr Miklosi. Spre deosebire de alți absolvenți Dr Miklosi mi-a dat ca temă nu un proiect, ci un studio documentar în legătură cu accidente de electrocutare și măsurile de protecție necesare. Cele învățate cu ocazia acestui studiu mi-au fost de mare folos în anii următori.

Rolla și-a încheiat studiile susținând examenul de stat în vara 1952, după care a început să lucreze în calitate de medic de circumscripție cu sediul la Săcălaz, unde a lucrat timp de 3 ani.

Rolla pregătind teza ei de doctorat

Între timp, tata s-a îmbolnăvit de cancer la plămâni și în vara 1951 ne-a părăsit. Printre ultimele lui bucurii a fost momentul în care a văzut-o pe Gabi cum se ridică din pătuț.

Tata își încheiase deja activitatea la întreprindere, căci la naționalizare întreprinderea lui s-a desființat, iar el a fost pensionat. Cu ocazia pensionării s-a constatat că tata urma să beneficieze de o pensie suplimentară din fondul întreprinderii din Budapesta, dar acest lucru s-a limitat doar la câteva luni. Bani respectivi i-a încasat mătușa Sari care mi-a cumpărat cele 4 volume ale cursului de rețele electrice a profesorului Verebely care mi-au fost de mare folos în următorii ani.

În anul 1950 am avut posibilitatea să mai învăț câte ceva despre viața politică cu ocazia așa-numitei verificări a cadrelor partidului. Fiind nou la Întreprinderea de Electricitate, am participat la ședința consacrată verificării la Politehnica unde am activat în perioada anterioară. Spre marea mea surprindere, singurul punct negativ ridicat a fost sub forma unei întrebări din partea secretarului de partid care mi-a cerut lămuriri cu privire la activitatea lui Rolla în cadrul unei organizații sioniste în anii 1943-1944. Eu i-am răspuns că am știut de această activitate care a durat timp scurt când eu n-am cunoscut-o încă, dar că tovarășul secretar trebuie să știe mai multe, căci el era atunci activ în conducerea organizației respective.

Au trecut mulți ani până ce am înțeles sensul adevărat al întrebării care s-a întors apoi împotriva celui care a întrebat: secretarului i se ceruse din partea superiorilor lui să pună această întrebare, care mai târziu a fost folosită împotriva lui. De atunci s-au pregătit să-l excludă din partid. Această "tehnică" a fost deseori folosită în partidele comuniste când aveau intenția să sancționeze un membru de partid.

În vara anului 1952 s-a născut a doua noastră fiică, Veronica. Ghinionul meu a fost că în ziua respectivă a avut loc o avarie foarte gravă în rețeaua orașului: a apărut un scurtcircuit în cablul 6 de 10.000 de volți care alimenta o parte importantă din oraș inclusiv clinica în care se afla Rolla. Deci, în loc să stau lângă Rolla, am fost nevoit să mă ocup de remedierea avariei care s-a dovedit a fi deosebit de dificilă. Defectul a fost de așa natură, că niciuna din metodele de locațiune de care dispuneam nu a reușit să identifice locul exact al scurtcircuitului. Timp de 2 zile, toate încercările de identificare ne-au permis să stabilim doar că defectul se află pe o anumită porțiune de cca 1,5 km. În disperare, am luat una din mașinile de intervenție și am parcurs traseul, căutând urmele unor eventuale lucrări de săpătură. Spre norocul nostru, șoferul mașinii de intervenție a remarcat că la una din încrucișările de stradă a apărut un semn de stop nou. Când am întrebat responsabilul serviciului de circulație am aflat că semnul de stop a fost instalat exact în ziua și ora avariei. Atunci am cerut acordul serviciului de circulație să dezgropăm stâlpul respectiv ca să găsim dedesubt cablul scurtcircuitat, distrus complet. Cu ocazia acestei avarii am descoperit calitățile deosebite ale lui Ali Junger care venise recent după studiile lui în URSS. În momentul apariției defectului, Junger a fost singur de serviciu, dar a identificat în foarte scurt timp locul defectului și a reușit să găsească alimentare alternativă pentru zona afectată.

În același an am avut de înfruntat o altă situație foarte neplăcută. Pe una din liniile aeriene de 10.000 de volți s-a defectat un izolator de pe un stâlp de întindere și, în consecință, porțiunea respectivă de linie a căzut peste acoperișul unui depozit al căii ferate. Acoperișul a luat foc și o mare parte a echipamentului sportiv al echipei de sport CFR a fost distrus. Direcțiunea căii ferate a pornit proces împotriva mea acuzându-mă de neglijență în serviciu. A urmat un proces la tribunal care a ținut aproape un an, dar care s-a sfârșit cu bine, căci eram cu totul nevinovat. Linia respectivă a fost construită cu 12 ani înainte de a fi fost angajatul întreprinderii, iar defecțiunea era de așa natură că nu putea fi prevăzută de personal. Cu această ocazie am avut parte de ajutorul fratelui meu care și-a confirmat calitățile lui de avocat. Un moment emoționant în proces a fost apariția directorului general de la Ministerul Energiei, Corneliu Burducea, care a ținut să depună mărturie în favoarea mea.

În cei zece ani cât m-am ocupat de rețele mi-am dedicat toată capacitatea să aduc instalațiile din Timisoara la un nivel corespunzător. Creșterea consumului de energie a fost în ajutorul nostru, pentru că a obligat Ministerul Energiei să ne sprijine cu fondurile necesare. Astfel, în 1954 ni s-au aprobat investițiile necesare pentru trecerea instalațiilor de la frecvența de 42 Hertz la 50 Hertz, iar în anii următori pentru construcția liniilor de transport și a stațiilor de

transformare necesare alimentării cu energie a orașelor Timișoara și Arad din sistemul național. Trecerea de la 42 la 50 Hertz a fost o lucrare complexă în care a participat tot personalul secțiilor de rețele și distribuție și care a necesitat și colaborarea cu consumatorii, eu fiind responsabilul lucrării. Aici am avut norocul de a avea câțiva colaboratori foarte buni, în frunte cu inginerii Anibal Baci, Eugen Hariga, Mihai Basta și maistrul Kremer.

Dar încă înainte de începutul programului de trecere am avut de înfruntat o etapă foarte grea. Viscolul din iarna 1953-1954 care a lovit toată țara n-a cruțat nici regiunea noastră. Alimentarea cu cărbune a centralelor Timișoara și Arad s-a întrerupt și când s-a reînnoit, cărbunele adus a fost de foarte slabă calitate. În consecință, producția de aburi a cazanelor a scăzut cu 40% și a fost nevoie de un program de restricționare a consumului de energie pentru a menține alimentarea consumatorilor vitali. Concepția și punerea în aplicare a programului de restricționări a căzut în sarcina mea, dar norocul meu a fost că organele locale de partid au înțeles dimensiunile problemei și mi-au dat ajutorul necesar în ce privește autoritatea politică și economică locală.

Anul 1954 a fost consacrat pregătirii lucrărilor de trecere la 50 Hertz. Colectivul de ingineri și tehnicieni a înțeles importanța și dificultățile lucrării și la sfârșitul anului am putut executa prima etapă care a fost și un fel de probă pentru etapele următoare. Prima etapă a reușit perfect și a permis continuarea lucrărilor în următorii ani, așa că în 1960 trecerea s-a încheiat.

Lucrarea a fost foarte complexă și a necesitat o mulțime de lucrări pregătitoare atât în instalațiile noastre cât și la consumatori. În ajunul primei etape am fost așa de epuizat fizic și psihic, că Gigi Baci mi-a spus: Tomi, ești așa de obosit, că vei putea face un pas greșit în manevrele pe care urmează să le faci la noapte, hai să schimbăm ordinea, să fac eu primele manevre, tu să le faci pe cele de mâine, du-te și culcă-te! I-am dat dreptate și așa am și procedat – și totul a mers strună.

E interesant de amintit că în afara misiunii mele de responsabil al lucrărilor din sectorul de rețele, am fost solicitat să dau asistență tehnică la unele probleme ale sectorului de centrale.

Prima problemă a fost verificarea rezistenței mecanice a generatoarelor din uzina hidroelectrică la creșterea turației corespunzătoare la funcționare la 50 Hertz, căci ele au fost proiectate pentru 42 Hertz. După ce am reușit să găesc în arhivă planurile originale ale rotoarelor, am făcut calculele de rezistență, găsind că rotoarele au fost proiectate cu suficientă rezervă pentru a rezista la creșterea forțelor centrifugale la creșterea turației corespunzătoare la funcționarea la 50 Hertz. Ministerul Energiei a cerut atunci avizul fabricii constructoare Ganz din Budapesta care a confirmat corectitudinea calculelor mele.

A doua problemă a fost cum să se racordeze generatoarele uzinei hidroelectrice proiectate pentru sistem bifazat 2000 de volți la noul sistem trifazat de 10000 volți. După studierea situației am propus și s-a și realizat utilizarea unuia din transformatoarele bi-trifazate mari care au rămas disponibile în urma lucrărilor din rețea.

A treia problemă a apărut la turbogeneratorul nr. 1 din centrala termică, după ce rotorul lui a fost rebobinat la întreprinderea Energoreparații din București. La reinstalarea rotorului s-a constatat că turația critică s-a modificat, fiind foarte aproape acum de 3.000 de ture pe minut, ceea ce a făcut imposibilă punerea în funcțiune. Rotorul a fost retrimis la Energoreparații unde a fost reechilibrat, dar după ce a fost reinstalat în centrală, s-a constatat că turația critică a rămas aceeași. După ce șeful sectorului de centrale mi-a cerut ajutorul, am propus să facem o probă care să arate dacă nu cumva un alt element decât rotorul provoacă fenomene de rezonanță în domeniul respectiv. În acest scop, s-a instalat pe fundația generatorului respectiv un motor de curent continuu cu turație variabilă având o piesă dezechilibrată care să producă vibrații în domeniul 40-60 Hertz. Proba a reușit să scoată la iveală că fundația a fost cauza problemelor și când s-a cerut ajutorul specialiștilor de fundații s-a constatat că baza fundației a suferit de infiltrații de apă subterană în timpul relativ lung cât generatorul a fost oprit. După ce s-a executat o operație de consolidare a fundației, vibrația a dispărut și generatorul a putut fi din nou folosit.

Începând cu anul 1954, comitetul orășenesc de partid ne-a cerut asistența tehnică pentru decorarea luminoasă a pomului de iarnă instalat în unul din marile parcuri. În după-amiaza de 31 decembrie 1955 am fost chemați să instalăm lumini și pe un pom nou din clădirea regionalei de partid. După ce am reușit să mobilizăm o echipă de instalatori și am terminat lucrarea, în ultima clipă am aflat cu surprindere că personalul clădirii nu știa la ce tablou să ne racordăm. Norocul nostru a fost că clădirea era tocmai aceea în care eu lucrasem ca ajutor de instalator în 1943, deci o cunoșteam mai bine decât personalul actual și am reușit să alimentez cu lumină pomul.

Un eveniment caracteristic acelor vremuri. Într-o seară sunt chemat la telefon de regiunea de partid: au nevoie de ajutorul meu pentru rezolvarea unei întreruperi în alimentarea cu curent al unui sat de pe granița cu Iugoslavia, Foeni. Mi se explică importanța problemei, dată fiind "situația critică la granițe cu Tito". Când am încercat să explic că alimentarea cu curent electric a satului respectiv este în responsabilitatea autorităților locale, mi s-a replicat că ei nu sunt în stare să o rezolve, de aceea mi s-au adresat mie să vin cu un tehnician de la IRET pentru rezolvare. Cum cererea Partidului nu putea fi refuzată, am chemat pe unul din maiștrii mei și am plecat cu mașina și delegații partidului la Foeni. Drumurile atunci nu erau marcate și după o jumătate de oră șoferul oprește mașina și zice că nu știe unde suntem. Am cerut să continuăm drumul până în proximal sat și peste câteva minute șoferul oprește din nou zicând: Cineva zace pe drum. Când ne apropiem, am văzut că este un grănicer care dormea culcat de-a curmezișul drumului cu arma automată sub braț. Când l-am trezit și ne-am identificat, ne-a spus că am făcut bine că ne-am oprit căci "mai încolo doarme sârbul și ăla trage". După aceea ne-a îndrumat și în curând am ajuns la locuința electricianului de la Foeni care era alături de microcentrala electrică. Când l-am trezit și i-am explicat de ce am venit, ne-a spus: Ați adus motorina? Atunci am înțeles care era cauza întreruperii. L-am întrebat de când nu are motorină, la care ne-a răspuns că de două luni...

De aici se vede cât de bine informată era regionala de partid!

Evenimentele din Ungaria de la sfârșitul anului 1956 au creat tensiuni mari și în Timisoara. Populația din Timisoara fiind în raza de recepție a stațiilor de radio din Ungaria a putut urmări zi de zi ce se întâmplă la Budapesta și în restul Ungariei și tineretul universitar a început să se agite. Autoritățile locale au intervenit cu rezezițiune: au arestat pe cei considerați periculoși pentru regim și au izolat grupurile de studenți care au încercat să facă manifestații de simpatie față de revoluționarii din Ungaria. Eu am urmărit cu mare îngrijorare emisiunile de la radio Budapesta care au reflectat desfășurarea evenimentelor și care s-au încheiat cu intervenția brutală a armatei sovietice. Până azi imi răsună în memorie melodia din opereta Silvia care se pare că a rămas singura placă din studio și se tot repeta.

A urmat o perioadă dificilă pentru mine. În vara anului 1957 am fost chemat la o concentrare de 3 luni în care perioadă am fost la un curs pentru ofițeri în unitățile de întreținere a avioanelor la aeroportul Pipera de lângă București. Cursul a fost obositor, pentru că erau călduri mari și condițiile de cazare erau nepotrivite. Dar era destul de interesant profesional. Îmi amintesc câteva momente interesante ca, de exemplu, inspecția unui general din statul major care ne-a întrebat dacă avem păreri sau propuneri în legătură cu cursul. Unul din elevi s-a ridicat și a spus că participanții la curs sunt cu toții ingineri de înaltă calificare ai căror absență la locurile de muncă crează mari probleme și că are o propunere în legătură cu durata cursului: cursanții se angajează să-și însușească cunoștințele prevăzute în program în două luni de zile în loc de trei. Generalul a zâmbit, a mulțumit pentru inițiativa patriotică și a promis că va supune propunerea la nivelul superior și, dacă se aprobă, aceasta va permite armatei să folosească cele 30 de zile rămase pentru instrucție de infanterie. Cu toții am înțeles implicația fină: ați fost chemați pentru 3 luni, veți sta 3 luni. Când s-a apropiat sfârșitul cursului m-am prezentat împreună cu colegul care făcuse propunerea de scurtare a cursului la colonelul comandant al școlii și am cerut să ne pregătească foile de drum de plecare pe 28 septembrie. Colonelul, foarte mirat, ne-a întrebat de ce nu pe 30 septembrie, la care i-am arătat ordinele de chemare care au fost pentru 90 de zile, ori noi am început cursul pe 1 iulie, deci 90 de zile se încheie pe 28 septembrie (iulie și august au 31 zile). Râzând, colonelul ne-a spus că se vede că am învățat bine modul de gândire militar, deci ni se cuvine ca premiu să ne elibereze pe 27 septembrie și așa a și făcut.

Un alt eveniment de neuitat din timpul școlii de la Pipera a fost o discuție amicală pe care am avut-o cu un alt ofițer de stat major care ne-a ținut o lecție de strategie. În pauza dintre două prelegeri, unul din noii elevi l-a întrebat pe profesor care este părerea statului major despre armatele din lume, care este cea mai bună armată în prezent (1957). Răspunsul ofițerului ne-a surprins pe toți: cea mai bună armată este considerată cea israeliană. De ce? Are motivație deosebit de puternică și material uman foarte bun.

După ce m-am întors acasă, m-am îmbolnăvit de hepatita pe care am contractat-o încă la Pipera, Rolla s-a contaminat de la mine, așa că următoarele 3 luni am fost amândoi bolnavi.

În perioada 1950-1960 am avut și o jumătate de normă la Politehnica Timișoara. În primul an am fost unul din asistenții profesorului Miklosi, iar din 1951 am fost conferențiar la Facultatea de Electrotehnică. În ultimii ani de activitate am avut și misiunea de a conduce lucrări de diplomă având ca studenți, printre alții, pe colegii mei Anibal Baci, Laurențiu Luca și pe Trandafir Cocârlă, care mai târziu a devenit Ministrul Energiei.

În 1957 am publicat cartea “Manualul electroenergeticianului din întreprinderile industriale”, redactată după cursul respectiv ținut de mine la începutul carierei mele de conferențiar. Cursul se inspira în principal din surse sovietice și din propria mea experiență (încă puțină).

Perioada de activitate în sectorul de rețele m-a pus în fața unor probleme tehnice pentru care a trebuit să-mi completez mereu cunoștințele. Norocul meu a fost că IRET a moștenit o bibliotecă tehnică foarte bună de la dr. Miklosi și faptul că mă descurcam în mai multe limbi.

Prima din aceste probleme a fost cea a siguranțelor de mare capacitate din posturile de transformare. Fiind de fabricație germană nu mai aveam elemente de rezervă și încercam să reparăm elemente folosite, dar fără succes. Elementele reparate explodau. Am studiat atunci problema și am găsit soluția în cartea lui Verebely: mediul de stingere folosit de noi, praful de sticlă, era de vină – l-am înlocuit cu praf de marmoră și n-am mai avut explozii de siguranțe.

A doua problemă ne-a pus linia nouă de 35.000 V: pe baza unui nou studiu al ISPE s-a renunțat la firul de gardă care în proiectul original era destinat să protejeze linia față de trăsnete. Dar din primul sezon de furtuni s-a văzut că în caz de descărcări electrice în zonă, linia se întrerupe și mare parte a scurtcircuitelor nu sunt trecătoare, ba mai mult, sunt însoțite de incendieri ai stâlpilor, aceștia fiind din lemn de brad impregnat. Am făcut o verificare a calculelor ISPE, din care a rezultat că ele s-au bazat pe indice de frecvență a trăsnetelor mult mai puțin severe decât cele existente în zona Banatului. După discuții îndelungate, ISPE a recunoscut că în cazul nostru nu se poate renunța la firul de gardă și ministerul a aprobat montarea lui, ceea ce era ușor fezabil, căci stâlpii au fost construiți corespunzător. Cu firul de gardă montat, întreruperile au devenit o raritate.

Linia de 35.000V fiind prima de acest tip în IRET, ne-a creat o altă problemă: nu aveam pentru ea piese de schimb. Încă înainte de punerea în funcțiune a liniei am făcut toate formele pentru a obține o anumită cantitate de conductori, cleme, izolatori potriviți noii linii, dar timpul trecea, linia era deja în funcțiune, dar noi nu aveam nicio piesă de rezervă. Unul din vechii maiștrii a văzut că sunt foarte îngrijorat și mi-a spus: Dați-mi un camion și o zi liberă pentru a supraveghea linia cu echipa mea. A treia zi m-a chemat să văd ce a găsit pe teren: abandonate de echipele de montaj, toate piesele și materialele cerute de mine, dar în cantitate mult mai mare.

Una din problemele grele ale instalațiilor din rețele a fost problema contactelor slabe aflate în posturile de transformare care se încălzeau peste măsură și provocau deranjamente grave. Studiind literatura tehnică am găsit că în unele locuri se folosesc vopsele care își schimbă

culoarea cu creșterea temperaturii. M-am adresat atunci la fabrica de vopsele cu care aveam relații bune să mă ajute. Într-adevăr am găsit o chimistă care a reușit să ne pregătească o vopsea roșie care la temperatura de peste 70 grade se transforma în roșu închis. Am aplicat această vopsea în toate posturile de transformare și am avut mare succes prevenind o mulțime de deranjamente.

În a doua jumătate a deceniului 1950 am început să primim de la întreprinderea Electroputere întrerupătoarele noi, cu ulei puțin, de medie tensiune care urmau să înlocuiască cele depășite tehnic. Dar bucuria a fost de scurtă durată, pentru că, una după alta, întrerupătoarele trebuiau să fie înlocuite, căci contactele se încălzeau chiar la sarcini foarte mici. Îngrijorat de numărul mare de defecțiuni, am analizat cu grijă fiecare caz, constatând că nu contactele erau de vină, ci modul de fixare a brațului de comandă pe axul principal. Greșeala era că brațul era fixat prin șurub cu presiune în loc de pană, ceea ce conducea la deplasarea brațului pe axă după fiecare acționare. Această greșeală de proiectare a arătat că proiectantul nu cunoștea bine principiile organelor de mașini.

În anul 1953 sectorul de rețele a preluat și problemele iluminatului public. Cu această ocazie am fost nevoit să învăț bazele tehnicii iluminatului și am avut ocazia să descopăr noile metode de iluminat care erau pe cale să fie introduse în lumea întreagă: lămpile fluorescente și lămpile cu vapori de mercur sub mare presiune.

Având sub ordine mai mult de 300 muncitori, tehnicieni și ingineri, am avut desigur și probleme de personal. Unele din ele mi-au rămas adânc întipărite în minte. Astfel a fost cazul unuia din vechii electricieni care era de serviciu de intervenție în cazul deranjamentelor. Într-una din zile cand eram în vizită la mama mea care locuia în strada Doja, a fost o întrerupere de curent care a afectat toată zona. Mi-am dat seama că întreruperea a fost în una din liniile de 2000V care pornea din stația Asănești și m-am repezit acolo, sperând că între timp va sosi și echipa de intervenție. Cum nu au venit, am intrat singur în stație și am repus în funcțiune linia întreruptă. Când, în sfârșit, a sosit echipa, i-am primit foarte supărat și i-am înjurat pentru intervenția lor întârziată. A doua zi, șeful echipei s-a prezentat la mine, s-a scuzat pentru cele întâmplate, dar mi-a spus că nu se aștepta de la mine să folosesc înjurături. Am rămas impresionat de reacția lui și i-am mulțumit pentru observație. De atunci înainte am fost foarte atent la cum vorbesc cu oamenii mei.

Povestea cu Stârcu este și ea demnă de amintit. El a venit la IRET, după ce a fost eliberat din pușcărie, unde a ajuns pentru încercare de fugă din țară. După ce a fost angajat, a făcut un curs de calificare și a devenit în scurt timp un membru de bază al echipelor de liniori. În aprilie 1953 echipa lui a fost trimisă în unul din satele de lângă granița cu Iugoslavia pentru electrificarea satului în cinstea zilei de 1 mai. La câteva zile după plecarea echipei vine în biroul meu șeful cadrelor cu o mină disperată, ca să-mi spună că a făcut o greșeală gravă când i-a permis lui Stârcu să se deplaseze într-un sat de lângă graniță, pentru că va încerca din nou să fugă. Eu am încercat să-i explic că poate avea încredere în el. Dar el nu s-a liniștit, ci s-a dus să povestească

despre grija lui la mai multă lume. În dimineața zilei de 1 mai, ne-am adunat cu toții în curte să plecăm la demonstrație. A apărut camionul cu echipa lui Stârcu. L-am primit cu felicitări, numai șeful de cadre s-a apropiat cu teamă și a întrebat unde e Stârcu. A leșinat când i s-a spus că Stârcu a fugit peste graniță. Cine l-a trezit din leșin a fost Stârcu care aflase de zvonurile lansate de șeful de cadre și a vrut să-i dea o lecție de omenie.

O problemă care merită să fie amintită mi-a apărut încă de la începutul activității ca șef de secție: personalul întreprinderii de electricitate era deseori prezentat negativ în presă. Foarte repede m-am lămurit că acest lucru era nedrept, personalul era foarte serios și devotat misiunilor care au fost deosebit de grele datorită stării proaste a instalațiilor învechite. Frecventele critici nedrepte au condus la demoralizarea personalului. După ce m-am sfătuit cu secretarul de partid al întreprinderii, un băiat serios și inteligent, am cerut o convorbire cu redactorul șef al ziarului local. Ne-a ascultat cu atenție și mi-a propus să fac eu un reportaj care să redea situația reală. Reportajul a fost finalizat cu ajutorul unuia din redactori care a și condus câteva convorbiri cu muncitorii secției. În continuare, el a realizat mai multe reportaje obiective care au remediat situația și mi-a devenit un prieten bun.

Rețeaua de medie tensiune din Timișoara era în mare majoritate subterană, bine executată și întreținută. Numărul de avarii era foarte redus, în cea mai mare parte datorită acțiunilor externe. Localizarea acestor defecte era dificilă și necesita buna cunoaștere a metodelor de detectare.

Am studiat aceste metode și am devenit unul din specialiști, fiind solicitat să dau asistență tehnică și în alte întreprinderi. Urmează câteva cazuri mai interesante.

Avaria cablului la aeroportul militar de la Urseni. Într-o bună zi am fost solicitat de comandantul aeroportului să-i ajut la detectarea defectului din cablul care alimenta radarul aflat la cca 1 km de turnul de control. Am reușit să detectez defectul la 80% din lungimea cablului, dar personalul aeroportului nu era în stare să-mi dea lungimea totală ca să pot calcula distanța în metri. Atunci m-am folosit de odometrul mașinii lor de serviciu care avea gradațiile în zeci de metri și am parcurs cu mașina traseul cablului. Dar nu a mai fost nevoie de calcule, pentru că aproape de capătul traseului se vedeau urmele unei gropi și resturi de cablu împrăștiate. Am înțeles că acolo este o cutie de legătură, am dat dispoziție de dezgropare și am avut o surpriză: o cutie de legătură a fost îngropată, fără a fi fost terminată. După un an de zile, umezeala a pătruns în cutie și a provocat defectul. Neglijență crasă.

Tomi într-un șanț cu cabluri

Avaria cablului de 2000V din Fabrica de bere. Într-o noapte sunt trezit de telefon. Inginerul-șef de la Fabrica de Bere îmi cere disperat ajutorul, pentru că aveau un scurtcircuit în cablul lor de 2000V care alimenta marile compresoare. Bunele relații m-au obligat să merg imediat la fața locului și am reușit relativ repede să detectez defectul, așa că, în scurt timp, fabrica a fost repusă în funcțiune. Recunoștința pentru acest ajutor a venit după câțiva ani. Fiica noastră Veronica a invitat câțiva copii să sărbătorească ziua de naștere de 5 ani și copiilor li s-a promis înghețată. În acele timpuri, înghețata se făcea în casă cu aparate primitive care funcționau cu gheața adusă de la fabrica de gheață. Ghinionul a făcut ca în acea duminică, fabrica de gheață să aibă un defect și să nu poată livra abonaților. Familia era disperată. Am încercat să-mi amintesc cine mai face gheață în Timișoara și mi-am amintit de Fabrica de bere. M-am repezit acolo și l-am căutat pe inginerul-șef care locuia în fabrică. Mi-a spus că fabrica este în remont. Când a văzut cât sunt de disperat, m-a luat de braț și am căutat un compresor care putea fi pus în funcțiune. Norocul a fost că am găsit unul și inginerul-șef, cu propria lui mână, a pornit compresorul și a scos un bloc de gheață. Când l-am văzut cât era de enorm, m-am speriat. L-am sfărâmat în bucățele și am luat cât îmi trebuia. Înghețata a fost salvată!

Avaria prin coroziune. Rețelele subterane din Timișoara erau protejate împotriva coroziunii de către curenții vagabonzi de tramvai, de când dr Miklosi a reușit să convingă primăria să aprobe programul de sudură a tuturor îmbinărilor de șină. Consecința a fost că, în decursul deceniului cât m-am ocupat de rețelele orașului, am avut un singur caz de coroziune și anume lângă podul Decebal. Am căutat atunci cauza coroziunii și am găsit-o: șina de tramvai era întreruptă la intrarea pe pod, de aceea curentul de întoarcere a căutat altă cale pe care a găsit-o prin mantaua metalică a cablului provocând coroziune electrolitică în zona de intrare în cablu.

O experiență nostimă am avut cu sectorul din Arad. Inginerul-șef de la Arad a încercat să măsoare pierderile de energie din transformatorii principali ai centralei, citind contoarele de la intrare în transformatoare și de la ieșire, făcând apoi diferența. Când a văzut rezultatele, a rămas trăznit: în loc de pierderi a apărut un surplus. Mi-a cerut disperat ajutorul. Ceea ce pierduse din vedere a fost că diferența căutată era de ordinul de mărime a erorii de măsurare, greșeală cunoscută în tehnica măsurătorilor. Pe mine m-a învățat profesorul Bakonyi cum apare această greșeală în cadrul vestitei sale anecdote cu pisica care suna cam așa: *Într-o seară m-am întors*

acasă și am constatat că a dispărut kilogramul de unt din cămară. Servitoarea a declarat atunci că a venit o pisică care a mâncat untul. Atunci am pus pisica pe cântar și avea un kilogram. Am exclamat: Untul e aici, dar unde e pisica? Profesorul a vrut să ne avertizeze față de erorile care pot apare la măsurările prin diferență.

În anul 1956 s-a construit prima linie de 110.000 Volt care a adus energie din sistemul național, dar numai pentru uzinele Oțelul Roșu și Resița. Orașele Timișoara și Arad erau considerate atunci de importanță secundară și urmau să fie racordate mai târziu. Am fost numit de minister președintele comisiei pentru recepția programată pentru sfârșitul anului, dar natura lucrării ne-a obligat să începem operațiile de recepție cu mult înainte. Așa că din timpul verii am început să facem vizite de verificare în diferite puncte ale șantierului. Cu toată colaborarea comisiei de recepție, lucrările au întârziat și, în 31 decembrie, au mai rămas câțiva stâlpi de ridicat. În consecință, atunci când am fost solicitat să semnez recepția liniei ca și cum ar fi fost terminată, am explicat că este imposibil să semnez o lucrare neterminată, provocând reacția violentă din partea executantului care era în pericol să-și piardă premiul anual. A urmat o ședință furtunoasă în prezența tuturor delegaților de la beneficiar, executant și forul tutelar, în care toți au încercat să facă presiune asupra mea să închid ochii și să semnez. Ceea ce mi-a fost extrem de penibil era că până și directorul și inginerul șef m-au părăsit, eu rămânând singur pe poziție. Atunci a avut loc o întorsătură dramatică: inginerul Ceapâru, directorul general al Electromontajului, s-a ridicat de pe scaun și a declarat că am dreptate, nu se poate accepta un astfel de fals, dar că el va avea grijă ca personalul de execuție să nu sufere, ci să primească o primă.

În 1958, după apariția primei mele cărți, ne-am putut permite să ne înscriem la o excursie organizată la Budapesta. Aceasta a fost prima călătorie în străinătate cu Rolla și prima ocazie să-și cunoască rudele din Ungaria: verișoara ei Eva și verii Pali și Laci Szatmári.

În 1960, în cadrul reorganizării întreprinderii, am cerut să fiu eliberat din conducerea sectorului de rețele pentru ca să-mi rămână mai mult timp pentru familie. În calitate de șef al sectorului de rețele eram obligat să-mi petrec o mare parte din duminici în cadrul serviciului, pentru că lucrările importante de reparații se puteau executa numai în zilele de repaus.

Am fost atunci numit șeful serviciului energetic și în această calitate am condus proiectul general pentru electrificarea tuturor satelor din regiune. În această perioadă am fost cooptat în cadrul consiliului tehnic al ministerului, fiind invitat periodic să particip la ședințele consiliului când au avut de aprobat studii și proiecte mai importante.

În vara anului 1960 a fost o furtună foarte scurtă, dar cu mari intensități ale vântului. La scurt timp după începutul furtunii, linia de 110.000V Oțelul Roșu – Timișoara a declanșat și reanclanșarea n-a reușit, semnalând un defect permanent. Sistemul de detectare a scurtcircuitelor, recent instalat, a indicat că defectul era la cca 10 km de Timișoara. În relativ scurt timp s-a constatat că în apropiere de Urseni au căzut, răsturnați de vânt, 4 stâlpi de beton

ai liniei. Eu nu mai eram șeful sectorului, dar, simțind că pot fi de ajutor, am plecat la fața locului împreună cu noul șef de sector și cu inginerul-șef. Când am văzut situația, am hotărât pe loc să construim o linie provizorie pe stâlpi de lemn care să înlocuiască porțiunea avariată. Am făcut atunci la fața locului calculele necesare pentru linia cu noii stâlpi care, fiind mult mai mici, trebuiau amplasați la intervale mult mai mici. Între timp au fost aduse echipe de montaj din întreprindere și de la șantierul Electromontaj, s-au adus materialele necesare și peste câteva ore s-a început construcția liniei noi. Situația era gravă, linia de 110000 Volt fiind sursa principală de alimentare a zonei, centralele locale neavând suficientă putere. Datorită unei bune organizări, linia provizorie a fost terminată a doua zi și alimentarea zonei a revenit la normal după 36 ore.

Problema care s-a pus atunci a fost de ce o furtună de vară relativ scurtă a reușit să doboare 4 stâlpi de beton nou-nouți. La cererea mea, s-a apelat la aeroportul militar Giarmata care era dotat cu anemometre înregistratoare, ca să aflăm care a fost viteza maximă a vântului la această furtună. Din citirea graficelor a rezultat că viteza maximă a fost 36 metri pe secundă, depășind cu mult viteza luată în calcul de 28 metri pe secundă. Recalculând eforturile pentru viteza reală a rezultat că efortul în stâlpi a fost peste limita de rupere. Ca urmare, am cerut ministerului revizuirea normelor de proiectare, dar a fost nevoie de o serie de alte cazuri până ministerul să-mi accepte propunerea.

ERORI, AVARII ȘI SOLUȚII

În calitate de membru al consiliului tehnic din minister am participat la activitățile mai multor comisii de analiză a unor cazuri de avarii foarte grave. Prima comisie s-a ocupat de explozia unuia din cele două turbogeneratoare din centrala "7 Noiembrie" din Reșița. După o cercetare îndelungată, comisia a ajuns la concluzia că nu a fost o explozie cum părea inițial, ci un scurtcircuit în bobinajele generatorului, provocat de eliberarea unui șurub de fixare a ventilatorului bobinelor. E interesant de menționat că după încheierea cercetării, comisia a cerut conducerii centralei să oprească din funcționare și pe al doilea generator, bănuind că același defect putea să apară și acolo – și, într-adevăr, și la acest generator, același șurub era pe cale să provoace același accident.

A doua comisie la care am participat avea misiunea să lămurească de ce în urma unei mari furtuni din zona Ardealului s-au prăbușit foarte multe linii de medie tensiune recent construite și una din noile linii de 400.000 Volt. Concluzia comisiei a confirmat ceea ce eu susținusem mai demult: ipotezele de calcul față de presiunea vântului pentru liniile de înaltă tensiune nu corespund realității, fiind mult subestimate. În consecință, regulile de proiectare au fost modificate și în anii următori s-a redus substanțial numărul de avarii în linii. Cu această ocazie am învățat cât de ușor te pot înșela statisticile, căci baza instrucțiunilor greșite au fost date statistice greșit interpretate.

E foarte interesant să reamintesc cum am descoperit eroarea: în cadrul discuțiilor comisiei s-a afirmat că vitezele de vânt luate în calcul au fost stabilite în urma analizei statisticilor institutului meteorologic pe o durată de 10 ani. Eu am cerut atunci să verificăm din nou aceste date și am constatat că viteza maximă înregistrată a fost de fiecare dată 28,4 m/sec. Această cifră fracționară care s-a tot repetat ne-a trezit curiozitatea și, când am cerut explicații, delegatul institutului meteorologic ne-a spus că această cifră provine din sistemul vechi de clasificare a vitezelor și corespunde furtunilor de treapta 10 din scara Beaufort. Ori aceasta era treapta maximă care putea fi măsurată cu anemometrele vechi – giruete cu placa - din stațiile meteorologice, deci vitezele mai mari pur și simplu nu au fost înregistrate. Acest fapt a condus la stabilirea greșită a vitezelor maxime de calcul cu toate consecințele grave corespunzătoare.

Atunci am înțeles semnificația zicalei germane: Ich glaube nur Statistiken, die ich selbst gefälscht habe (cred numai acelor statistici pe care le-am falsificat eu însumi).

În cadrul aceleiași acțiuni s-a pus întrebarea de ce stâlpii liniei de 400.000 Volt s-au prăbușit, pe când stâlpii unei linii paralele de 110.000 Volt au rămas în picioare. Am reușit să rezolv această enigmă, folosind cele învățate la cursul profesorului Nădășan, care ne explicase diferența de comportare a construcțiilor la sarcini sub forma de impulsuri. Presiunea vântului nu este efort constant, ci e sub forma de impulsuri, deci, în calculele de rezistență trebuie ținut cont de frecvența proprie a construcției. Stâlpii liniei de 400.000 Volt erau de un tip nou al cărei frecvență proprie era foarte joasă, (în jur de 1 Hertz), aproape de frecvența impulsurilor de vânt

care provocau din acest motiv efort dublu față de regimul static în care se făceau calculele. Ca să conving restul comisiei, le-am arătat metodele de calcul folosite la antene care țineau cont de cele susținute de mine. Stâlpii liniei de 110.000 Volt erau de un tip clasic al cărui frecvență proprie era foarte înaltă, deci nu trebuia ținut cont de impulsuri ale vântului.

În cadrul sarcinilor mele de serviciu aveam de făcut foarte multe deplasări, în mare parte cu mașinile întreprinderii sau ale altor autorități. Șoferii erau profesioniști buni, dar condițiile în care am călătorit au fost de multe ori periculoase. Două exemple: într-o seară de noiembrie ne întorceam de la Lugoj cu mașina Moscvici a IRET. Ajungând într-o curbă, mașina a ieșit "în tangentă" din șosea și a aterizat pe arătură. Verificând ce s-a întâmplat, a ieșit la iveală că în curba respectiva se formase un strat de gheață care a provocat pierderea controlului și ieșirea de pe șosea. Eu m-am ales cu o fractură de coaste. Al doilea caz a fost de asemenea provocat de gheață: călătorind pe șoseaua Timișoara-Arad cu un jeep al miliției, mașina a ajuns brusc pe o porțiune de gheață, s-a întors cu 90 de grade ajungând perpendicular pe axa drumului și s-a răsturnat. Spre norocul nostru, șoferul era prudent, viteza noastră era sub 30 km pe oră, de aceea, răsturnarea a fost numai de 90 de grade așa că nimeni n-a fost rănit.

Ambele accidente arată cât de periculoase erau pe atunci șoselele.

Odată suplineam pe inginerul-șef care era în concediu. Am fost chemat la telefon de către șeful vămii de la Moravița, care era foarte agitat. Mi-a explicat că a fost nevoit să oprească din drum una din mașinile noastre care voia să treacă granița spre Belgrad în interes de serviciu, dar nu avea formele în regulă. Lipsea așa-numitul triptic care conținea asigurarea mașinii care era obligatorie. Eu știam despre ce era vorba și i-am explicat că mașina și aparatele sunt destinate verificării periodice a echipamentului de protecție și de măsurare din stația de transformare Kikinda și că neexecutarea verificărilor urmează să fie amendată cu o sumă considerabilă, conform contractului cu întreprinderea de electricitate din Iugoslavia. Șeful vămii a promis că va încerca să găsească o soluție. După un sfert de oră a revenit și a spus că mașina noastră e în drum spre Belgrad! Soluția a fost să adauge pe lista de aparate în documentul de ministru "una mașină Skoda". Mașina a trecut granița în calitate de aparat.

În 1963 am organizat un concediu comun în România cu familia vărului meu din Ungaria, Szatmári Pali, cu care ocazie am fost la Tușnad și Bicz. În anul următor am petrecut noi un scurt concediu cu ei în Ungaria.

În seara de Crăciun 1963 am avut o surpriză neplăcută. Ingerul șef m-a chemat să mă anunțe că linia de 110.000 Volt Orșova- Moldova Noua s-a declanșat și nu poate fi reanclanșată, având defect permanent. El s-a hotărât să plece imediat la fața locului și m-a invitat să merg cu el. Având în vedere situația meteorologică grea am plecat cu o mașină mare, primită de la regionala de partid. Ne-am oprit pentru o scurtă pauză la Băile Herculane și am continuat drumul disdedimineață spre Moldova Nouă, unde indicatoarele de avarie arătau că se află defectul. Drumul a fost deosebit de greu, pentru că șoseaua era înghețată și din acest motiv

toată circulația era oprită. Noi am primit aprobare specială, dar am fost avertizați că este pericol mare de alunecare. De mai multe ori am fost nevoiți să ieșim din mașină și s-o împingem înapoi pe drum, căci era pericol de pierderea controlului pe o șosea aflată pe marginea unei prăpastii. După un drum de 5 ore am reușit să parcurgem distanța de 100 km și am fost primiți ca niște eroi la Moldova Nouă. Între timp se aflase că mai mulți stâlpi metalici au căzut sub acțiunea unui vânt intens, amplificat de o depunere serioasă de chiciură. Primul lucru a fost pornirea din nou a centralei electrice locale care să asigure cel puțin lumina și servicii minimale pentru localnici. În ziua următoare au sosit și delegații proiectantului ISPE ca să constatăm împreună ce s-a întâmplat și ce se mai poate face. S-a constatat că stâlpii respectivi s-au prăbușit sub influența vântului și a chiciurei, datorită faptului că fundațiile lor erau mai mici decât în proiect și din acest motiv rezistența la presiune laterală era insuficientă. Din cauza condițiilor meteorologice și de teren era imposibilă până și montarea unei linii provizorii, în consecință s-a hotărât ca în prima etapă să ne mulțumim cu ceea ce era în stare să dea centrala Diesel locală. Cum nerespectarea proiectului a fost cauza avariei, responsabilii pentru execuția și recepția lucrării au fost dați în judecată.

În 1965 am reușit să cumpărăm o mașină și am dat examenul de șofer. În Timișoara nu era pe atunci școală de șoferi, așa că am învățat de la colegi care aveau deja permisul. Cu prima noastră mașină, un Trabant, am făcut o vacanță de vară foarte frumoasă ajungând până la Gura Humorului.

În perioada 1966-1968 Rolla a făcut doctoratul în științele medicale având conducător științific pe dr. Cotăescu, șeful catedrei de fiziopatologie de la Facultatea de medicină din Timișoara și a primit în 1970 titlul de doctor în știință.

În 1964 am fost însărcinat cu conducerea grupului de proiectare care se ocupa de proiectele pentru dezvoltarea rețelelor de joasă și medie tensiune ale întreprinderii. Când am preluat această misiune, grupul care era compus din aproape 100 persoane funcționa în condiții nefavorabile pentru că era dispersat în mai multe locuri și din acest motiv era greu de coordonat. După o serie de discuții cu conducerea întreprinderii și având ajutorul ministerului prin vechiul meu coleg Petrică Stan, am reușit să obținem fondurile necesare pentru supraetajarea uneia din clădirile existente și în felul acesta activitatea grupului de proiectare a fost îmbunătățită.

Trebuie să amintesc un eveniment caracteristic acelei perioade: în 1967 grupul a început primul său proiect de linie 110.000 Volt care urma să alimenteze orașul dintr-un nou punct. Linia trebuia să treacă prin calea Lipovei pe lângă cimitirul evreiesc și unul din stâlpi trebuia amplasat pe teritoriul cimitirului. Proiectanții erau foarte îngrijorați, pentru că, cu puțin timp înainte, întreprinderea de electricitate din Bacău a avut mari dificultăți din cauza amplasării unui stâlp în cimitirul evreiesc – scandalul provocat de acest stâlp a ajuns până la senatul SUA. Știind că sunt membru al comunității evreiești, șeful de proiect mi-a cerut ajutorul, iar eu m-am folosit de faptul că secretarul comunității era un vechi prieten al tatălui meu, Ludovic Rado. Dl Rado m-a

primit foarte frumos, a venit cu mine la cimitir și am ales împreună un amplasament care nu putea să deranjeze pe nimeni.

ETAPA BUCUREȘTI

În anul 1967, Ministerul energiei a înființat la București ICENERG, institutul central pentru cercetări în domeniul energiei electrice și a lansat un concurs pentru ocupare de posturi de cercetători. Pentru mine acest concurs deschidea perspectiva unei dezvoltări profesionale pe care nu o aveam în Timișoara, unde ajunsesem la limita posibilităților și, în același timp, corespundea dorinței vechi a lui Rolla care dorea să se mute la București unde trăiau o mare parte a rudelor ei. Un element de atracție a fost și persoana directorului Călin Mihăileanu pe care îl admiram de demult.

Transferul la București a fost aprobat de ministru, ceea ce era condiția posibilității de mutare în Capitală. Așa că la 1 aprilie 1968 am început activitatea la ICENERG și totodată am început să căutăm locuință în București. După o muncă intensă de căutare, am găsit locuința potrivită în strada Energiei nr. 7 în apropierea Foișorului de foc, o străduță cu vile mici și drăguțe. Mutarea a fost cu multe peripecții, dar încet-încet toate problemele s-au rezolvat și noi ne-am găsit instalați într-o locuință mare și comodă în centrul capitalei. Am rezolvat și problema încălzirii cu ajutorul sobelor cu petrol olandeze care apăruseră pe piață atunci. Ca să putem plăti noua locuință am fost nevoiți să vindem cea de la Timișoara, dar și mașina, căci locuința de la București era mai scumpă. Așa că am rămas fără mașină până în 1971, când am reușit să cumpărăm o Renault-Dauphine mâna a doua.

Str. Energiei nr. 7, București

În 1969 a apărut a doua carte redactată de această dată în colaborare cu prietenul meu și fostul coleg Anibal Baciu, "Exploatarea și repararea rețelelor electrice". Această carte se baza pe experiența noastră de mulți ani din acest domeniu și am avut plăcerea să am discuții cu alți

colegi după apariția ei. Remunerația pentru carte venea la momentul oportun pentru a acoperi cheltuielile de mutare.

Rolla a găsit cu ușurință post de medic de circumscripție, întâi într-un cartier periferic, mai târziu chiar în circumscripția în care locuiam. Copiii frecventau liceul Mihai Viteazul care era în apropiere.

Pentru mine munca la institut a fost o schimbare foarte favorabilă. Noii mei colegi m-au primit foarte frumos. Seful meu inițial a fost Mitică Crețu care m-a ajutat foarte mult și cu care am rămas prieten până azi. Un om deosebit pe care l-am cunoscut încă de pe vremea când eram la Timișoara, a fost Aurel Rottman. Ne-am împrietenit și cu Eliane, soția lui, și, după ce au plecat în Franța, am rămas în legătură până azi. Cu o serie de alți colegi din București pe care îi cunoșteam mai demult am legat atunci prietenii : Danila și Erna Mark, Bernard și Suzette Marcu, Iosub și Nina Chenzbraun, Silvia și Marcel Marcu, Mauriciu Sufrim.

Prima mea lucrare mi-a fost repartizată ca urmare a unei divergențe dintre institute. Totul a pornit dintr-o acțiune de compromis dintre IRME, întreprinderea de raționalizare și modernizare a ministerului și ICENERG, în care ICENERG a primit instalațiile de încercare comandate inițial pentru IRME. Prețul compromisului a fost ca ICENERG să preia de la IRME lucrarea de cercetare cu privire la incendiile în instalațiile de cabluri cu care IRME a ajuns într-un impas. Eu fiind nou venit, dar presupus cunoscător în problemele de cabluri, eram victima ideală pentru a prelua problema care era ca un cartof fierbinte pentru minister. Eu nu știam nimic despre dedesupturile afacerii, dar m-a interesat problema și la analiza situației după primele 3 luni, toată lumea s-a lămurit că lucrarea ieșise din impas. Ironia soartei a făcut ca la încheierea lucrării care a avut o cotă parte experimentală foarte dificilă, să fiu felicitat, ba chiar mi s-a acordat Ordinul Muncii. Au urmat apoi o serie de alte lucrări care au adus aprecieri favorabile institutului. Dar marea mea surpriză a fost când, după 2 ani de activitate, am fost chemat la directorul Mihăileanu care până atunci nu prea știa cine sunt. Mi-a spus că directorul adjunct științific pe secția electrică, Duma, și-a dat demisia și m-a propus pe mine ca urmaș. Surprins de această propunere, i-am răspuns să știe că va pierde un cercetător bun ca să primească un director adjunct mediocru. La care Mihăileanu a zâmbit și mi-a promis că mă va lăsa să rămân cu activitate de cercetare și să am cât mai puține sarcini administrative. Până la urmă m-am lăsat convins și am rămas colaborator apropiat al lui Mihăileanu până la plecarea din țară.

Unul din avantajele funcției de cercetător era că am fost trimis în mai multe ocazii în străinătate și am beneficiat mult de cele învățate.

Mihăileanu a fost un șef foarte bun care a făcut din mine și un prieten apropiat. Această prietenie a continuat după ce am plecat în Israel și am reușit să ne întâlnim de câteva ori la congrese în străinătate. Pe tot parcursul activității mele la institut am simțit ajutorul lui, dar și el a știut că se putea baza pe mine. La căsătoria lui Gabi cu Dorel în 1972, Călin a fost unul din martori.

În iarna 1969-1970 am avut un eveniment neplăcut. La o excursie de sfârșit de săptămână la Predeal, am ajuns cu schiurile pe o pantă înghețată și m-am ales cu o fractură care m-a obligat să stau cu mâna în ghips 6 săptămâni. Cum ministrul urgenta lucrarea cu incendiile în cabluri, direcțiunea a trimis zilnic mașina după mine numai să nu întârzie lucrarea.

Începând din 1970 am început să fiu trimis în străinătate, la început în Ungaria și RDG, apoi în Germania și Franța. Toate delegațiile mele au contribuit la completarea cunoștințelor profesionale. În 1970 am fost invitat de Stefi Romașcanu să-i facem o vizită la Lausanne, după care am primit amândoi vize de plecare pentru o călătorie în Europa. Cu ajutorul lui Cali și Dora Sorell care au venit în aceeași perioadă în Italia, am profitat de această vizită făcând o călătorie în circuit Ungaria, Austria, Elveția, Italia, Iugoslavia. Tot parcursul l-am făcut cu un bilet de tren în circuit, iar pentru restul cheltuielilor am beneficiat de ajutorul prietenilor, căci noi am primit doar câte 5 \$ la plecare.

La București am avut ocazia să reîntâlnesc câțiva prieteni vechi, printre care era și familia dr. Silard. Dr. Silard a fost până în 1941 juristul întreprinderii Industria și a fost și un prieten al familiei. Ca vârstă era mai aproape de fratele meu cu care a devenit prieten apropiat, dar a căutat să fie aproape și de mine. Fiind devotat partidului comunist, activase în ilegalitate și, după ce s-a format guvernul Groza, a fost angajat la ministerul de externe și a fost numit ambasador reprezentând România în diverse țări. Când l-am căutat am aflat că nu mai era ambasador, ci consilier în minister ca mulți alți foști ilegaliști. Era foarte bucuros de întâlnire și ne-a invitat la cină unde am mâncat din renumita tortă a dnei Silard și am văzut un filmuleț despre cele văzute de ei în Iran. Când s-a servit torta, am întrebat-o pe dna Silard de ce s-a ostenit să ne-o facă, la care ne-a răspuns: "Am făcut-o pentru atâția care nu o meritau, acum am făcut-o în sfârșit pentru prieteni."

Întâlnirea cu familia Silard a avut însă consecințe neprevăzute: am fost contactat de un om al Securității care mi-a cerut tot felul de informații despre ei. Când a înțeles că nu poate să primească de la mine nicio informație negativă, după câteva întâlniri a renunțat. Dr. Silard a murit de inimă fiind încă în floarea vârstei. Rolla și cu mine am fost convinși că modul în care a fost tratat în cadrul serviciului a contribuit la acest lucru.

În 1972 a decedat mama. Rolla a urmărit tot timpul starea sănătății ei și cu puțin înainte mi-a spus să mergem la Timișoara să o vedem căci va fi ultima ocazie. Și așa a fost.

În 1974 am fost invitat să particip la o excursie de studii organizată de Politehnica din Darmstadt care mi-a dat o serie de ocazii să-mi completez cunoștințele. Dar cred că un mic eveniment personal neprofesional merită să fie amintit caracterizând epoca: la sosirea mea în Germania, la aeroportul din Frankfurt, urma să fiu primit de delegatul Politehnicii căci nu mi-au dat din București niciun ban pentru drum. Dar datorită unei erori de comunicație, nu m-a așteptat nimeni și eu am rămas în aeroport în voia soartei. Am încercat atunci să valorific cei câțiva franci care mi-au rămas dintr-o deplasare anterioară, dar funcționarul de bancă din

aeroport mi-a explicat că ei nu schimba monede. Se pare că am făcut o mutră foarte nenorocită, căci funcționarul m-a întrebat de ce sunt atât de necăjit. Atunci i-am explicat situația în care mă aflu, la care mi-a dat telefonul lui de serviciu să-l folosesc. După ce am descoperit că numărul de telefon al Politehnicii era greșit, am reușit să vorbesc cu unul din vechii mei prieteni care locuia la Frankfurt și care m-a salvat. Mi-am reamintit acest eveniment după mulți ani: citind amintirile unui scriitor român, am descoperit ca pățania mea nu era unică – și el a ajuns într-o situație foarte asemănătoare în cadrul unei delegații în străinătate.

În 1975 s-a născut prima noastră nepoată, fiica lui Gabi și Dorel. Tot în acest an am primit titlul de doctor după ce am susținut teza în 1974 la Facultatea de Electrotehnică din Timișoara, având conducător științific pe regretatul profesor Mihai Brașovan. La ședința de susținere a tezei am avut plăcuta surpriză de a revedea trei din maiștrii mei din sectorul de rețele: Posa, Hembera și Giurovici. La solemnitatea de acordare a diplomei în 1975 a asistat și Vera care era studentă la Timișoara.

Tot în acest an, ICENERG s-a contopit cu IRME formând ICEMENERG, unde eu am primit numirea provizorie de director adjunct științific, în așteptarea unui cadru român care urma să mă înlocuiască. În această perioadă am câștigat un nou prieten, pe Sandu Ionescu. După unirea ICENERG cu IRME, laboratorul meu s-a mutat într-un local nou, unde aveam ca vecini laboratorul de telecomunicații care se ocupa cu întreținerea radiotelefoanelor echipelor de intervenție. Într-o zi, vine la noi un inginer de la laboratorul de telecomunicații și ne spune că au descoperit sub una din mesele de lucru un radioemițător poreclit ploșniță. L-au descoperit întâmplător pentru că emitea pe aceeași frecvență cu radiotelefoanele noastre. Băieții au dus ploșnița la delegatul Securității, lăudându-se că, cică, au descoperit un dispozitiv de spionaj străin. Noi ne-am întrebat pe cine au vrut să spioneze și am dedus că nu putea fi altul decât fiul familiei Chișinevschi care lucra și el în acest laborator. Până și familia Chișinevschi era spionată de Securitate.

Aici vreau să adaug un alt eveniment caracteristic epocii: într-una din zile se prezintă la mine patru matematicieni, cercetători din cadrul Institutului de Matematică care mi-au adus la cunoștință că au primit dispoziție să nu-si mai continue activitatea la Institut, ci să se prezinte la ICEMENERG unde au fost transferați din "dispoziție superioară". Peste câteva zile am aflat explicația acestui transfer ciudat: o criză în familia Ceaușescu. Fiica familiei care a fost cercetătoare în cadrul acestui Institut a ajuns în conflict cu părinții care au descoperit că a ajuns sub influența unor colegi cu concepții liberale. Ca urmare, pentru a o salva și pentru a lichida "acest cuib de dușmani ai poporului", familia Ceaușescu a hotărât desființarea imediată a Institutului de Matematică și dispersarea cercetătorilor în alte unități.

Mihăileanu a apelat la mine în multe cazuri grele. Unul din aceste cazuri era că rețeaua de medie tensiune a orașului București a suferit de frecvente străpungeri de izolație în momente de punere la pământ. Ani de zile s-a căutat remedierea acestei situații care se credea ca fiind

rezultatul unor supratensiuni de rezonanță, ceea ce nu s-a putut confirma. Analizând cu atenție cazurile de străpungeri am observat că ele apăreau mereu la un anumit tip de reductoare de curent. Verificând cu grijă acești reductori am constatat că aveau cu toții aceeași slăbiciune de construcție și anume, ecranarea izolatoarelor în zona de trecere nu era completă. Am cerut atunci să se pună la punct ecranările și deranjamentele respective au dispărut. Când am prezentat la consiliul tehnic concluziile mele, directorul tehnic Zane a exclamat: Laszlo pare să ne spună să fugim cu ursul... la care am replicat: Nu se pare, ci sigur că ani de zile noi am căutat defecțiunea într-un loc greșit...

În perioada 1970-1977, în calitate de membru al consiliului tehnic, am fost invitat de mai multe ori la așa-numitul birou special al ministerului împreună cu alți specialiști și ni s-a cerut să analizăm documentații tehnice aduse din străinătate de către serviciile de informații. Am rămas profund dezamăgit de ceea ce am văzut. În niciuna din documentele ce mi s-au arătat n-am găsit vreun element nou, necunoscut de mine. Toate documentele erau ori copii ale unor articole din revistele de specialitate care erau accesibile la marile noastre biblioteci (inclusiv biblioteca ministerului) ori copii ale unor reclame ale unor firme cunoscute. Trebuie să recunosc că nu am îndrăznit atunci să spun nimănui ce am descoperit, dar concluzia mea personală a rămas că așa-numitul spionaj industrial era o mare păcăleală.

În toamna anului 1975 m-am folosit de ocazia oferită de Automobil club și am făcut un circuit cu mașina prin Cehoslovacia și Ungaria. Am fost întâi în Tatra, apoi am trecut în lungul țării până la Praga, unde am stat 4 zile. Din Praga am vizitat Karlovy Vary și Budejovice (în amintirea lui Svejk). La întoarcere ne-am oprit pentru câteva zile la Eva în Budapesta. În toata perioada cât am stat la București, Eva ne-a vizitat de mai multe ori, a fost cu noi la Mamaia, la Bran și la Snagov.

La **cutremurul din martie 1977** am fost cu toții acasă. Când mi-am dat seama de ceea ce se întâmplă, am strigat lui Rolla care ședea la masa de birou și scria, să vină imediat lângă mine sub protecția ușii. Vera și Bucuța erau în pat, Liveștii sus, în apartamentul lor. Cele 70 de secunde cât a durat ni s-au părut o veșnicie. Dorel și Gabi au coborât în fugă și au ieșit pe stradă împreună cu Keren și Vera fără să țină cont că au trecut printr-o grămadă de sticle sparte căzute din geamul casei scărilor. Cutremurul era deja încheiat când ei au coborât. Casa noastră a suferit relativ puține pagube, pereții au rezistat, doar câteva dulapuri și boilerul din baie s-au răsturnat. Am avut marele noroc că Rolla s-a sculat de la birou căci dulapul de cărți s-a prăbușit pe locul unde a șezut ea înainte. Al doilea noroc a fost că nimeni nu a fost în baie, căci boilerul a căzut în cadă.

În urma cutremurului au fost multe discuții între specialiști, una din temele principale a fost de ce nu s-a confirmat una din principalele proorocii care s-au susținut înainte și anume, că la proximal cutremur mare parte din construcțiile din ultimii ani se vor prăbuși. Din casele care s-au prăbușit, numai trei erau construcții noi, în schimb multe din blocurile mari construite în epoca anilor 1920-1940, despre care s-a crezut că sunt foarte rezistente, au căzut. Având ocazia să discut această problemă cu unul din cei mai competenți membri ai consiliului tehnic al

ministerului, inginerul constructor Emil Prager, i-am cerut părerea și iată ce mi-a povestit: Când și-a pus și el această întrebare, a căutat între documentele sale manuscritele proceselor-verbale ale comisiei guvernamentale care a cercetat urmările cutremurului din 1940, el fiind atunci secretarul comisiei. După cutremurul din 1940 s-a întocmit o listă a clădirilor care au fost slăbite în cutremur și necesitau urgent consolidare. O mare parte a acestor clădiri s-au prăbușit în 1977. Motivul: mare parte a acestor clădiri au fost preluate în 1941 de CNR, Centrul național de românizare, fiind proprietatea unor cetățeni evrei, iar centrul nu s-a ocupat deloc de întreținerea sau de repararea lor.

În vara anului 1977 a avut loc un incendiu foarte grav în gospodăria de cabluri a combinatului siderurgic din Galați, în urma căruia tot combinatul a fost oprit luni de zile. Ceaușescu a bănuțit că e consecința unor mari neglijențe și a ordonat înființarea unei comisii guvernamentale pentru cercetarea cauzelor. Când în comisie s-a cerut participarea Ministerului Energiei, Mihăileanu m-a luat cu el la Galați, unde am stat o lună de zile. Cercetarea a scos la iveală deficiențele instalațiilor, dar n-a găsit cazuri de vinovăție. Ceaușescu a fost foarte nemulțumit și a cerut să se demonstreze experimental că explicațiile comisiei sunt corecte. La propunerea lui Mihăileanu, eu am fost solicitat să pregătesc această demonstrație știind că aveam experiență serioasă în materie.

Într-adevăr am avut în față o misiune foarte dificilă: pe de o parte a trebuit să realizez un model asemănător tunelului de cabluri care a luat foc și să creez un scurt circuit într-unul din cabluri care să ia foc și care să se propage cu repeziciune în tunel. Având ajutorul electricienilor combinatului conduși de inginerul Velincov cu care am mai colaborat pe vremea când eu am fost la IRET și el la Combinatul din Reșița, modelul de tunel a fost realizat pe un teren viran al Combinatului Siderurgic. Paralel cu construcția instalației model eu am creat un model de scurtcircuit pentru care am folosit ca sursă de curent un grup de 10 generatoare de sudură legate în serie ca să fie capabil să furnizeze curentul și tensiunea apropiată de cea care a fost în cazul avariei.

La sfârșitul unei săptămâni de muncă intensă, modelul de încercare era pregătit și alături s-a improvizat un teren de aterizare pentru heliicopterul președintelui. Toată comisia era pe teren, inclusiv o echipă mare de pompieri, care urmau să stingă focul la încheierea încercării. Instalația a fost prevăzută cu toate aparatele de măsurare necesare și cu sistem de înregistrare cinematografică în infraroșu. A venit momentul sosirii lui Ceaușescu, dar din heliicopter a coborât viceprim ministrul ing. Oprea care ne-a comunicat că a primit misiunea de a reprezenta pe președinte la încercare.

Mihăileanu l-a primit pe Oprea prezentând încercarea spunând că a fost pregătită și va fi condusă de inginerul Toma Laszlo. La care Oprea a replicat: "doctor inginer Laszlo", de unde am înțeles că s-a documentat serios în prealabil.

Încercarea a reușit perfect. La scurt timp după pornirea generatoarelor, scurtcircuitul a fost provocat, focul a izbucnit și s-a propagat cu repeziciune dezvoltând o cantitate mare de fum

negru, înecăcios. După 10 minute de demonstrație, Oprea ne-a comunicat că s-a convins de corectitudinea concluziilor comisiei și după ce s-a întors la București, a obținut aprobarea lui Ceaușescu.

Un alt exemplu în care Mihăileanu a apelat la mine a fost când sistemele de protecție a unuia din transformatoarele principale din centrala hidroelectrică Porțile de Fier au dat alarma și conducerea centralei a cerut ajutorul ICEMENERG. Nefiind clar dacă alarma fusese provocată de un defect în transformator sau în cablul de înaltă tensiune, Mihăileanu a cerut de la mine, specialistul în cabluri, și de la Mihai Cigusievici, specialist în transformatoare să plecăm imediat la fața locului că să prevenim o avarie care amenința tot sistemul. Am plecat amândoi și în aceeași noapte am început cu operația de detectare ca să constatăm că defecțiunea a apărut în sistemul de ecranare a izolatorului de ieșire. A doua zi, transformatorul a fost deschis și s-a găsit locul defect care a fost apoi remediat cu succes. De menționat că Mihai era tânărul inginer de la Dinamo pe care l-am cunoscut în 1950 și pe care l-am apreciat de atunci.

Interesant de amintit că peste mulți ani, la întâlnirea din 2011 a timișorenilor, am avut ocazia să ne întâlnim cu inginerul Bleier care ne-a primit atunci în calitatea sa de șef al secției electrice de la Centrală Porțile de Fier.

EMIGRAREA - CALEA INEVITABILĂ

Într-o zi, la terminarea programului, Mihăileanu m-a chemat în cabinetul lui și mi-a spus: Am pentru tine o întrebare de 1000 de puncte: Nu cumva ai gânduri de plecare? Am fost foarte surprins și mi-a fost greu să-i răspund căci n-am avut de gând, dar, dat fiind situația evreilor din țară, nu era exclus în viitor. Mihăileanu nu era omul pe care să-l mint, de aceea i-am răspuns: Care evreu nu are gânduri de plecare? La care Mihăileanu a replicat: Am înțeles că încă nu ai de gând, dar te rog ca eu să fiu primul care să aflu în momentul în care vei avea intenția.

Aici e momentul să revedem puțin istoria. La începutul regimului socialist am crezut, ca mulți alții, că a venit epoca în care problemele sociale și naționale și-au găsit soluția, inclusiv antisemitismul. Încet încet am început să înțeleg situația și iluzia s-a spulberat. În cazul meu, primul semnal l-am primit în 1955, în Timișoara, când inginerul șef Marcu a fost transferat la întreprinderea din Sibiu și în locul lui a fost numit inginerul Baciuc Anibal care a fost subalternul meu. Conform pregătirii mele și conform activității de până atunci ar fi fost normal să fiu eu numit inginer șef, dar ni s-a explicat atunci că nu era potrivit, pentru că directorul era inginerul Schauer, tot evreu. Inginerul Baciuc mi-a promis atunci că această nedreptate va fi în curând reparată și într-adevăr am fost propus pentru postul de inginer șef adjunct. Dar numirea n-a fost aprobată de organele de partid, cu aceeași justificare. După ce am fost transferat la București și am primit numirea de Director adjunct științific la ICEMENERG, mi s-a spus de la început că această numire este provizorie și, într-adevăr, după doi ani a fost numit altcineva, mult mai puțin pregătit, dar român. Ultimul avertisment l-am primit atunci când fiica noastră Gabi a terminat anul 5 de specializare în cercetare la Facultatea de Fizică și a fost numită profesoară la o școală profesională în loc să primească un post de cercetare. Atunci am înțeles că nu avem niciun viitor în România socialistă.

Ideea de plecare a mai fost tatonată în perioada 1970-71, când doi prieteni din străinătate au luat contact cu renumitul Jakobson (care conducea tratative secrete pentru a obține emigrarea evreilor), dar au fost nevoiți să abandoneze, pentru că cel care ar fi rezolvat problema financiară a murit subit.

A urmat pasul decisiv. Gabi și Dorel s-au hotărât să depună cerere de emigrare în Israel după plecarea sorei lui Dorel. La ora de plecare de la serviciu am chemat la telefon pe Călin Mihăileanu și l-am rugat să mă ia cu mașina acasă (aveam același drum). Când am ajuns la parcare de lângă str. Energiei, Călin a oprit mașina și m-a întrebat ce am să-i spun. L-am spus de intenția copiilor, la care mi-a spus: Repet ce ți-am mai spus, înainte să depui cererea eu să fiu primul care să aflu. E în interesul meu și al tău.

L-am ascultat și evenimentele au confirmat cele spuse de Călin. După ce Gabi și Dorel au ajuns în Israel, am avut posibilitatea de a cere emigrarea pe motiv că aveam rude apropiate acolo. Când l-am anunțat pe Călin, mi-a spus să cer întâi transferul din funcția de cercetător în funcția de inginer în secțiile de producție. Într-adevăr procesul de aprobare a plecării noastre în

Israel a decurs fără probleme deosebite. A început cu ședința în care comitetul sindicatului trebuia să mă prelucreze să renunț la plecare. Președintele care a condus ședința a spus: Tovarăși, îl cunoaștem bine pe tovarășul Laszlo, deci e păcat să ne pierdem vremea. Mai bine să vă spun o anecdotă legată de temă: Ițic, când a fost chemat la o comisie ca a noastră, le-a spus că el nu vrea să plece din țară, ci numai soția și restul familiei. I s-a răspuns: Atunci divorțează și lasă-i pe ei să plece fără tine! Asta nu se poate, a răspuns Ițic, căci eu sunt singurul evreu din familie. Din zâmbetele comisiei am înțeles ce a vrut să spună cu anecdota.

A urmat ședința de excludere din partidul comunist. La ședința de excludere s-au spus despre mine așa niște lucruri frumoase, că secretarul de partid a intervenit spunând: Tovarăși, avem ședința de excludere, nu de primire în partid! La urmă am fost chemat la comitetul de sector, unde am fost tratat cu tot fel de reproșuri că sunt nerecunoscător pentru tot ce mi-a dat partidul și că n-o să primesc niciodată aprobarea de plecare. Aceasta a fost singura ocazie în care m-am simțit amenințat, dar după o discuție cu Rolla am ajuns la concluzia că nu e prima dată când au încercat să mă mintă.

După câteva săptămâni am primit pașaportul și m-am prezentat la Mihăileanu pentru lichidare și rămas bun. După ce mi-a urât noroc și sănătate m-a întrebat dacă am fost și la ministru. Doar mi-a fost student și știa că ține la mine de când i-am fost conducător al lucrării de diplomă. Când eu mi-am arătat îndoieli, mi-a spus: Cere-i audiență, dacă nu vrea să te vadă, nu te va primi. Am fost primit în aceeași zi. L-am întrebat dacă știe pentru ce am venit și dacă nu e supărat că l-am deranjat. La care mi-a răspuns că știe, căci el mi-a dat aprobarea finală și că s-ar fi supărat dacă n-aș fi venit să-mi iau rămas bun. Mi-a spus atunci că mi-a rămas foarte recunoscător pentru perioada în care i-am condus lucrarea de diplomă și că-i pare foarte rău că părăsesc România. El mai avea pe atunci încredere în partid și în Ceaușescu. Eu pierdusem treptat în cursul anilor această încredere. În anii următori și el a fost foarte dezamăgit, ajungând în conflict cu Ceaușescu care își pierduse total busola.

Cu câteva luni înainte am fost martor al unui eveniment care mi-a arătat cât erau soții Ceaușescu de neserioși. Într-o după-amiază am fost chemat de Mihăileanu la minister ca să aflu că soții Ceaușescu venind de la țară, s-au supărat văzând străzile satelor luminate de iluminatul public considerându-l o risipă și au cerut să se facă un program urgent de reducere cu 50% a consumului de energie prin demontarea fiecăruia al doilea stâlp cu lampă cu tot. Ministrul Energiei și Ministrul Aprovizionării urmau să fie executanții acestui program care era cu totul nerealist. Cei doi miniștri au cerut de la Mihăileanu și de la mine să găsim o formulă de ieșire din acest impas. Din fericire am reușit să-i convingem că demontarea fiecărui al doilea stâlp destabilizează toată rețeaua, deci este imposibil de realizat și consumul iluminatului public este atât de mic încât stingerea totală ar rămâne neobservată în consumul total de energie (era mai puțin de 0.5%).

Ministrul Aprovizionării care era atunci un fost coleg de facultate mi-a spus că are aproape zilnic de-a face cu astfel de propuneri și că îi este din ce în ce mai greu să-i convingă să renunțe.

În 1978 a apărut a treia carte la care am fost coautor împreună cu prietenii și colegii T.Popă, A. Baci: "Avarii în instalațiile energetice" și în 1979 cartea a patra, în care am fost coautor cu profesorii Nemeth și Horvath din Budapesta și cu B. Mathe din București: "Villamos szigetelések vizsgálata", editat la Budapesta. Fiind deja plecat din țară n-am putut afla reacția publicului, decât că edițiile respective au fost epuizate.

A venit momentul plecării. A trebuit să lichidăm tot ce aveam în locuință și să vindem locuința statului. Locuința fiind mare și în foarte bună stare am primit pentru ea 40.000 lei, ceea ce era aproximativ 10% din valoarea reală de atunci. Din banii pe care i-am realizat din lichidări am putut cumpăra mobilă pentru 3 camere. Fiecare familie sau individ avea dreptul să exporte mobilă pentru câte o cameră, Rolla și cu mine o cameră, Bucuța și Vera fiecare câte una.

Toate bunurile noastre au fost ambalate în lăzi standard indicate de vamă și transportate la platforma în care urma să se facă verificarea conținutului înainte de închiderea lăzilor. Șeful echipei de vameși ne-a întrebat dacă lăzile sunt pregătite pentru închidere și dacă dorim să fie închise cu "sârmă simplă sau dublă". În acest moment mi s-a aprins lumina în cap și am întrebat: Legătura dublă cum e? Răspunsul a fost semnificativ: La dublă, trebuie plătit, dar e mai sigur. Iar noi am înțeles mesajul: Dacă plătim 2.000 lei, nu ne mai controlează conținutul.

În ziua de 7 noiembrie 1978 am sosit în Israel cu Rolla, Vera și Bucuța.

VIAȚA ÎN ISRAEL

În ziua de 7 noiembrie 1978 am sosit în Israel cu Rolla, Vera și Bucuța. La aeroport am fost așteptați de Gabi și Dorel, dar înainte de a-i întâlni a trebuit să trecem prin recepția organizației de imigrare (Sohnut) care urma să ne repartizeze la unul din centrele de pregătire a imigranților. Gabi și Dorel erau aunci cazați în Centrul din Kiriath Eliezer Haifa și noi am dorit desigur să fim împreună cu ei. Spre surprinderea noastră funcționarii Sohnutului au insistat să ne repartizeze la alt centru și anume la Or Akiva motivând că acest centru este cel rezervat medicilor. Cum noi am insistat că vrem să ajungem la același centru cu copiii, a urmat o discuție lungă dar până la urmă au cedat și am ajuns la Kiriath Eliezer unde am stat primele 6 luni. Atunci ne-am întâlnit pentru prima dată cu dificultățile birocrăției israeliene și am descoperit că se poate discuta cu ei, dar ai nevoie de multă răbdare.

Am primit două camere, una pentru Rolla și mine, a doua pentru Bucuța și Vera. Centrul avea cantină și săli de cursuri pentru lecțiile de limba ebraică.

O surpriză plăcută am avut la poarta centrului din Kiriath Eliezer: prietenul meu din copilărie Fredi Friedland care locuia la Haifa și care a aflat de la Gabi și Dorel de venirea noastră stătea în poartă să ne primească. Fredi care era cunoscut între prieteni că ajută mult pe noii veniți ne-a luat și pe noi sub ocrotire, ceea ce a fost foarte bine venită.

Din prima zi am fost repartizați la cursul de limbă și anume la ceva mai înaintați pentru că știam să scriem și să citim ivrit. Cu colegii de curs ne-am împrietenit – erau din toate colțurile lumii și toți dornici să învețe limba cât mai repede. Vera a fost acceptată ca studentă la Universitatea din Haifa unde a continuat studiul limbii engleze.

Bucuța în 1985, Israel

Prietenii noștri vechi care erau în Israel au aflat repede că am sosit și au început să ne viziteze. Unii din ei care erau în contact cu Gabi și Dorel ne-au așteptat la centrul din Kiriath Eliezer chiar când am sosit. Noi am avut foarte mulți prieteni în Israel pentru că majoritatea generației noastre și ai copiilor noștri a sosit în Israel înainte de noi. Așa că zilnic am avut 2-3 vizite. Toți ne-au copleșit cu sfaturi, sfatul principal era să învățăm repede limba. Iar noi n-am îndrăznit să le spunem: "Mai lăsați-ne timp pentru învățat!" Așa că ne sculam disdedimineață să ne facem lecțiile.

Aici e cazul să intercalez povestea unor prieteni din copilărie pe care am încercat să-i regăsesc. În decembrie 1940, trei familii din cercul prietenilor părinților mei, familiile Remenyi, Weiss și Sperling, au dispărut din oraș, ca să aflăm că au reușit să plece în Palestina. Eu am fost bun prieten cu copiii lor și pentru mine această dispariție a fost un mare șoc. După ce am ajuns în Israel am început să-i caut și încet-încet am reușit: am regăsit întâi pe Weiss Gabi și cu ajutorul lui pe Robi și Gabi Sperling și pe Tomi Remenyi. Robi Sperling a devenit inginer agronom la un institut de cercetări și a luat numele de Drori, iar Tomi cu numele nou de Yoram Rimoni a devenit

proprietarul unei mici întreprinderi de producție de modele și forme de turnare pentru industria plastică. Gabi Weiss a făcut o școală pentru ingineri de marină și a lucrat ca inginer șef de navă.

De la Gabi am aflat povestea plecării celor trei familii: în septembrie 1940 toți aveau aprobate certificatele pentru imigrare în Palestina dar n-au reușit să plece pe mare ca urmare a evenimentelor războiului. Într-o seară din decembrie, tatăl lui Gabi Weiss a fost avertizat de un prieten că poliția legionară se pregătește să-l aresteze odată cu familiile Remenyi și Sperling. Atunci cele trei familii au plecat imediat părăsind totul în urma lor și au reușit să ajungă cu trenul la Istanbul iar de acolo prin Siria până în Palestina.

În a treia săptămână am fost chemat la secretariat că am o vizită. Surpriză plăcută: era unul din vechii prieteni, Walter Schapira și unul din foștii colegi de la ICENERG, Adrian Bianu, care au venit să mă ducă la Întreprinderea de electricitate unde au aranjat să fiu primit în audiență la șeful unității de cercetare. După interviu mi s-a cerut să fac cererea de angajare pe care am lăsat-o în grija lor. Procesul de angajare a fost lent, dar la 1 aprilie am început să lucrez ca cercetător având în față un an de probă.

Peste câteva zile și Rolla a fost primită la interviu la societatea de asigurare medicală a sindicatelor Kupat Holim și angajată pentru perioadă de probă care a început încă în februarie. Din luna iunie a început să lucreze ca înlocuitor pentru medic de familie și la sfârșitul anului a primit numirea definitivă pe post în policlinica din central Carmel.

Având deci un serviciu, am căutat locuință căci condițiile din centrul de pregătire au fost bune în perioada de iarnă dar au devenit greu de suportat cu începutul căldurii. După mai multe căutări ne-am hotărât să închiriem o locuință de 4 camere aflată într-o zonă mai ferită de temperaturile ridicate și anume în strada Leon Blum. Poziția geografică a locuinței era favorabilă și din punct de vedere al distanței până la locurile noastre de muncă.

A urmat să rezolvăm problema mașinii. Legislația de atunci dădea posibilitatea să cumpărăm mașină cu taxe reduse în primul an de la sosirea în țară. Cum diferența de preț era foarte mare aveam tot interesul să ne grăbim cu cumpăratul. Toți prietenii au insistat să cumpărăm o mașină mai scumpă pentru a exploata avantajele taxelor reduse, dar noi am fost foarte limitați ca posibilități așa că am ales cea mai ieftină soluție și anume Ford Escort care era scutit total de taxe fiind fabricat în țară. E de menționat că după 7 ani de la cumpărare, când am avut dreptul să vindem mașina, Ford Escort era foarte apreciat și l-am putut vinde în condiții foarte bune, contrar proorocirilor.

În anul următor, la reînnoirea contractului de închiriere proprietarii ne-au comunicat că intenționează să vândă locuința, deci am stat în fața alternativei de a ne muta sau de a cumpăra. În acea perioadă statul sprijinea cumpărarea locuințelor de către noii imigranți prin acordarea de credit relativ mare. Majoritatea prietenilor ne-au sfătuit atunci să nu ne grăbim cu cumpăratul în speranța de a primi locuință în apartamente proprietate de stat. Noi însă, bazându-ne pe faptul că între timp am fost definitivați pe posturi, ne-am hotărât să cumpărăm locuința, căci în decursul anului ne-am convins că este bună. Și aici s-a dovedit că sfaturile au fost greșite, în

următorii 20 de ani am reușit să ne lichidăm datoriile – e adevărat că am fost nevoiți să trăim foarte economic.

Rolla s-a încadrat foarte bine de la început la locul de muncă, unde a continuat să lucreze până la pensionare în 1991.

Eu m-am încadrat în continuare în domeniul meu cu sprijinul considerabil al colegilor și în special al lui Walter care a devenit șeful meu. Principala greutate a fost folosirea limbii ebraice în toată activitatea începând cu înțelegerea documentelor tehnice, participarea la discuții și întocmirea rapoartelor de cercetare. Primele rapoarte au fost corectate pagină cu pagină de către Walter care a fost secondat de către o colegă tânără, Ana Wailer. Trebuie să subliniez că toți colegii s-au străduit să mă ajute, așa că la sfârșitul primului an am reușit să redactez texte din în ce mai complicate și să fiu corectat tot mai puțin. Ana și soțul ei Rami au devenit prieteni buni ai familiei noastre.

Prima lucrare la care am participat ca colaborator a fost studiul cu privire la necesitatea trecerii sistemului de transport la 400kV. Această problemă a fost discutată în contradictoriu de mai multă vreme, propunerea de a trece la tensiune de transport superioară fiind contestată de mulți din personalul tehnic mai vechi. Eu am redactat partea din studiu în care am arătat că în toate sistemele existente în lume asemănătoare cu sistemul întreprinderii naționale israeliene s-a trecut mai demult la tensiuni de transport de 400 sau 500 kV și că sistemul nostru nu putea continua în starea actuală. După prezentarea acestui studiu la conducerea întreprinderii s-a hotărât să se ceară consultarea întreprinderii de electricitate BEWAG care alimenta atunci zona insulară a Berlinului occidental și avea deja experiență de mai mulți ani cu sistemul de 400kV. Concluzia consultării a fost acceptarea sistemului nou pentru toată dezvoltarea viitoare a întreprinderii.

Lucrările următoare au fost deja întocmite de mine în colaborare cu Walter. Prima lucrare a tratat problemele poluării izolației în stațiile de transformare și de conexiune de foarte înaltă tensiune, după care au urmat o serie de lucrări consacrate problemei influenței câmpului electromagnetic asupra mediului și în mod special asupra personalului. Spre regretul meu unitatea noastră de cercetare a avut un profil mai mult de calcule și de documentare, pe când eu eram mai mult dornic de cercetare experimentală. În schimb am avut posibilitatea de a folosi sistemele de calcul ale întreprinderii și am urmat un curs pentru calculatoare care mi-a deschis o lume întreagă. Accesul în lumea calculatoarelor mi-a dat o compensație pe care am realizat-o mai târziu, după ce mi-am cumpărat primul calculator personal și am introdus în această lume și pe Rolla.

Influența câmpului electric asupra mediului și, în special, a persoanelor, a apărut în domeniul meu de preocupări încă din România. La începutul anilor '70 a apărut un studiu al cercetătorilor sovietici care se ocupa de intensitatea câmpului electric din stațiile de transformare și probleme de sănătate a personalului. Întreprinderile de electricitate în toată lumea au extins acest studiu și unitatea mea din ICEMENERG a avut o temă în acest domeniu. În anii următori concluzia

generală a fost că, deși intensitatea câmpului electric în stațiile de înaltă tensiune este mare, ea nu prezintă pericol pentru sănătate. Trebuie să menționez că în cadrul studiului ICEMENERG a rezultat că o singură persoană din toate stațiile de transformare a suferit de dureri de cap cronice, ca să se constate că suferea de sinusită, deci nu ca urmare a câmpului electric.

În anii '80 când eram deja în Israel, lumea energeticienilor a fost preocupată de studiile unor cercetători americani care au susținut că sub influența câmpului magnetic anumite forme a cancerului la copii sunt intensificate. De aceea, numeroși cercetători din energetică au început să se ocupe de problemă. Unitatea noastră s-a concentrat asupra studiului intensităților câmpului magnetic din instalațiile întreprinderii și din apropierea rețelelor noastre electrice publice. Studiile din acest domeniu au continuat mai mulți ani pentru că intensitățile de câmp magnetic calculate și măsurate au fost în domeniul pe care cercetătorii medicali au susținut că sunt periculoase. După discuții publice îndelungate în congrese și conferințe s-a constatat că așa cum alarma cu privire la câmpul electric, nici alarma câmpului magnetic n-a fost justificată. Trebuie să menționez că eu personal am beneficiat de prelungirea acestor controverse, pentru că datorită lor am continuat să lucrez în calitate de expert ani de zile, fiind deja pensionar. Cu această ocazie am învățat, printre altele, cât de mulți oameni au găsit o pâine de câștigat din difuzarea unor teorii greșite.

În 1988 am participat la conferința anuală a Institutului inginerilor electricieni din Statele Unite (IEEE) ca delegat al întreprinderii de electricitate și am vizitat Întreprinderea de Electricitate Southern California Edison cu scopul de a primi informații detaliate cu privire la modul de tratare a problemei poluării izolatoarelor. Cu această ocazie am avut o întâlnire emoționantă cu Adam Semlyen unul din vechii mei prieteni care a devenit profesor la Universitatea din Toronto. În cadrul conferinței IEEE m-am înscris ca membru în această organizație care astăzi e cea mai mare asociație internațională a inginerilor electricieni și electroniști. După pensionare am primit calificarea de Life Member.

În 1990, cu ocazia unei întâlniri festive la ICEMENERG, am fost și eu unul din invitați, fiind primit cu deosebită căldură de către foștii colaboratori care au organizat pentru mine o ședință de lucru a laboratorului pe care l-am condus la timpul său.

FAMILIA ȘI VIAȚA DUPĂ PENSIONARE

Perioada 1979-1990 a fost plină de evenimente în familia mea. Fiica noastră mai mare, Gabi, a primit o bursă la Tehnion și a lucrat și a studiat în cadrul acestui program până a obținut gradele de master și doctor în fizică. În continuare a fost acceptată pentru post-doctorat la un mare institut de cercetări din SUA care până la urmă a angajat-o și familia Livescu s-a stabilit în America. Fiica mai mică Veronica a absolvit facultatea de limba engleză în 1980 și seminarul pedagogic în 1984 și până la urmă a devenit profesoară de engleză la unul din liceele din Haifa. La ceremonia de acordare a diplomei am fost și eu prezent.

În 1984 l-a cunoscut pe Jonny Vogel cu care s-a măritat. În 1986 s-a născut primul copil, Zvika, urmat în 1988 de Mirit.

În 1986 ne-a părăsit Bucuța care s-a mai putut bucura de nașterea lui Zvika.

Familia Livescu: Gabi, Dorel, Keren

Familia Vogel: Vera, Jonny, Zvika, Mirit

În această perioadă a sosit vremea să ne petrecem concediile în străinătate. La început, neavând alte posibilități ne-am folosit de fondul personal de studii pe care aveam dreptul să-l folosim după 3 ani de activitate, așa că în 1982 am făcut prima noastră călătorie în America vizitând SUA și Canada. Atunci am reușit să vizităm și Hawaii și muzeul din Pearl Harbor.

Cu ocazia pregătirii călătoriei de studii am avut o serie de schimburi de corespondențe cu întreprinderile pe care urma să le vizitez. Aici am avut o surpriză foarte plăcută: persoana care urma să mă primească la Ontario Hidro din Canada a fost Annemarie Sahazizian, una din fostele mele colaboratoare de la ICEMENERG. Ea m-a însoțit pe tot parcursul vizitei de la Ontario Hidro și tot ea ne-a găzduit timp de o săptămână la familia ei.

Pe parcursul vizitei noastre în SUA am avut ocazia să ne oprim și la Washington. Aici am încercat să-l întâlnim pe unul din foștii mei colegi de la Ministerul Energiei din București,

Victoriaș Antonescu care lucra atunci la Banca Mondială. Când l-am chemat la telefon, a răspuns inițial extrem de rece, dar când a auzit că am venit din Israel, deodată a devenit același prieten pe care îl cunoscusem, ne-a invitat la masă și ne-a plimbat apoi prin tot orașul. Pe parcursul plimbării ne-a explicat cauza comportării sale atât de rezervate la început: el a fost inițial delegatul României la Banca Mondială, dar a ajuns la conflict cu Ministerul de Externe care n-a mai vrut să-i prelungească misiunea cu toate că Banca Mondială a cerut insistent să i se prelungească. În aceste condiții a fost considerat ca “defector” și agenții securității de la ambasada din Washington au început să-l urmărească și să-l amenințe fiind nevoie de intervenția FBI care l-a luat sub protecție. După întoarcerea în Israel am rămas în corespondență, ceea ce s-a încheiat brusc, din cauză că Victoriaș a fost răpus de un anevrism.

Excursia la Hawai a fost posibilă datorită vechilor noștrii prieteni Suzi și Ștefan Taussig, Suzi fiind sora lui Cali Sorell. Familia Taussig ne-a plimbat 3 zile făcând această excursie de neuitat.

Trecând prin Los Angeles am fost găzduiți de vărul lui Rolla, Julien, care era atunci profesor la Universitate, la facultatea de Muzică. El ne-a dus în excursie pe mare cu yachtul lui și la Disneyland unde ne-a plăcut cel mai mult modelul cartierului vechi din New Orleans.

În următorii ani am început să călătorim aproape în fiecare an în străinătate. Am plecat în Germania de mai multe ori să-l vizităm pe fratele meu care s-a stabilit la Giessen, dar cea mai impresionantă a fost prima vizită a lui Rolla la Paris. Eu am fost deja o dată la Paris în cadrul unei delegații de schimb de experiență finanțat de Ministerul Energiei din România și în fiecare zi mă necăjeam că Rolla n-a fost cu mine. De această dată am stat la Paris cu Rolla trei săptămâni, din care două săptămâni am fost musafirii familiei Rottman. În a treia săptămână a venit la Paris și Vera care a fost înainte în Germania și atunci ne-am mutat la un hotel. Am folosit din plin aceste săptămâni vizitând pe rând diversele locuri pe care până atunci le cunoșteam din literatură: Champs Elysées, Concorde, Louvre, Musée de la Science, Tour Eiffel, Versailles. Prima zi când am plecat spre stația de metro din apropierea locuinței am constatat că drumul trecea pe lângă vestitul cimitir Père Lachaise și în consecință am petrecut toată ziua acolo vizitând mormintele vechilor noastre cunoștințe.

În 1984 familia lui Gabi s-a stabilit în SUA și peste doi ani i-am vizitat în noul lor domiciliu din Morganville, după care au urmat vizitele pe care le-am făcut în noua lor locuință din Marlboro. În anii următori am fost musafirii lor în concediul petrecut la Thousand Islands și la festivitățile de 250 de ani de la înființarea universității de la Princeton cu care ocazie Keren a primit diploma de absolvire a facultății de fizică.

În 1995 ne-am înscris la o călătorie organizată în Scandinavia vizitând întâi Danemarca, apoi Suedia și pe urmă Norvegia. Am văzut foarte multe și interesante și am avut condiții bune atât pe drumuri cât și la cazare. Am rămas impresionați de Copenhaga și de Stockholm și de frumusețile naturii din Norvegia. Am folosit pe parcurs aparatul de filmat cu care am făcut și multe alte înregistrări interesante.

Am lucrat la întreprinderea de electricitate din Israel 11 ani până când am ajuns la vârsta de pensionare. Conform legislației din Israel vechimea din serviciile din România n-au fost luate în considerare, dar întreprinderea mi-a acordat procentul maximal posibil de 40% din ultimul salariu. Încadrarea mea între timp s-a tot îmbunătățit, ajungând să fiu în rang de inginer specialist cu nivel de salarizare de șef de secție adjunct.

Ultimul proiect la care am lucrat a fost achiziționarea unui sistem de detectare și înregistrare a descărcărilor atmosferice care a permis urmărirea permanentă a furtunilor pe teritoriul țării și actualizarea hărții keraunice.

În penultimul an dinainte de pensionarea mea, întreprinderea de electricitate a preluat patronajul comitetului național WEC – consiliul mondial al energiei - președinte pentru următorii 4 ani fiind Moshe Nelken, directorul unității de cercetare din întreprinderea de electricitate. Moshe m-a ales pe mine ca secretar și în acest scop a obținut de la conducerea întreprinderii să mi se prelungească angajarea pe 2 ani suplimentari în calitate de pensionar reangajat. Astfel între 1988-1992 am fost activ în WEC și am făcut parte din reprezentanții comitetului israelian în adunările anuale și în congresele WEC care au avut loc în acești 4 ani. Deosebit de intense mi-au rămas amintirile de la congresul din Montreal cu care ocazie am reușit să întâlnesc o serie de vechi prieteni și familia verișoarei mele Ibi care locuia atunci în Canada. În calitatea mea de secretar am avut și posibilitatea de a participa la un curs organizat de comitetul american la care am putut asculta prelegerile unora din cei mai renumiți specialiști în energetica mondială. La acest curs am făcut cunoștință cu inginerul Gyorgy Nemeth din Ungaria cu care am devenit buni prieteni. O altă întâlnire internațională, care mi-a permis să revăd o parte din rudele aflate în Brazilia, a fost la Rio de Janeiro când ne-am putut vedea după congres cu verișoara lui Rolla, Mioara și cu unchiul ei Mihai.

Trebuie să menționez aici că în cadrul activității mele din WEC s-a legat o frumoasă prietenie cu Moshe Nelken care mi-a mărturisit că abia în acești ani a descoperit cât de bine se poate lucra cu mine. Ca urmare a activității din Întreprinderea de Electricitate cât și a activității din Bnei Brit am reușit să câștig o serie de noi prieteni ca soții Igra, soții Farber, soții Eisenstadt și Fischer. Rolla spunea că are trei serii de invitați la masă: vorbitorii de maghiară, de română și de ivrit.

După încheierea activității mele la WEC am rămas colaborator extern la activitatea de cercetare a întreprinderii de electricitate încă 8 ani când am prezentat periodic lucrări din domeniul influenței electromagnetice și din domeniul de organizare a cercetării. Am lucrat așa până la vârsta de 74 ani.

De atunci am rămas să fiu activ numai acasă, adică în domeniul familiei, a organizației Bnei Brit și a comitetului locatarilor blocului care a avut atunci câteva probleme mari. În stâlpii de colț ai clădirii noastre au apărut o serie de fisuri ca urmare a unui proces de oxidare a armăturii betonului care nu era bine protejat. Am cerut atunci ajutorul organizației de “cultura locuințelor” care ne-a asigurat întocmirea bugetului reparației, ne-a asistat la contractare și la supravegherea

tehnică a lucrărilor. După terminarea reparației mari am rămas în continuare activ în comitet până când mi-a permis starea sănătății.

În cadrul Bnei Brit am luat parte la acțiunile de ajutor pentru elevi care au avut dificultăți în matematică și fizică.

Rolla a fost pensionată de la Kupat Holim în 1991, după care a continuat să activeze ca medic particular având contract cu societatea de asigurare. În această calitate a continuat să lucreze până la vârsta de 74 ani când s-a hotărât să se retragă, dar și ea a rămas activă în domeniul social..

Un factor important în acești ani a fost faptul că în 1993 am încheiat un contract cu societatea Clubhotel care ne-a asigurat în fiecare an un apartament pentru 4 persoane pe câte o săptămână într-unul din hotelurile sale din Israel sau într-unul din hotelurile afiliate prin societatea de schimb de locuințe RCI. Între avantajele oferite de RCI a fost și posibilitatea de a decala cu un an sau chiar mai mult utilizarea săptămânii, deci puteam să nu folosim un an dreptul dar să avem două săptămâni în anul următor. În primul an am petrecut săptămâna la Tveria împreună cu verișoara mea Eva, după care am ales câte un loc în străinătate din catalogul RCI. Prima dată am fost în Franța unde am stat o săptămână într-o localitate de lângă Monte Carlo iar săptămâna următoare la Megève în Alpii francezi. Capacitatea apartamentului ne-a permis ca odată cu noi să petreacă vacanța și familia Livescu care a contribuit prin închirierea unei mașini. În anul următor am dat familiei Vogel dreptul la o vacanță prin RCI în Elveția, după care au petrecut o săptămână în Franța. În anii următori am petrecut în diverse locuri din Europa invitând familii de prieteni pentru ocuparea celor 2 locuri suplimentare. Așa am fost în multe locuri frumoase din Franța, Italia, Germania, Austria, Ungaria. Pe parcurs am căutat să revăd câteva din locurile care mi-au rămas în memorie din anii din copilărie: Bled, Grossglocknerstrasse, Lillafured. Cel mai des am fost cu familia Rottman din Franța care ne-a dus cu mașina lor iar noi le-am oferit cazarea.

Într-una din vizitele noastre din Paris am avut două întâlniri surpriză. Prima a fost aranjată de Aurel care a știut că familia Crețu este la Paris. După ce ne-am întâlnit, am plecat împreună la Malmaison să vizităm muzeul. Acolo ne-a așteptat a doua surpriză, de această dată nearanjată. Pe parcursul vizitei din palatul Malmaison am ajuns la aripa cu dormitoare, unde a trebuit să așteptăm la rând până când grupul anterior termina vizita. În momentul când grupul respectiv a ieșit pe ușă, mă întorc spre Aurel să-i spun că iată un exemplu de fizionomie franceză care seamănă perfect cu cea românească. Dar nu ajung să termin propoziția, când francezul vine la mine cu brațele deschise și mă îmbrățișează cu mare bucurie: era Trandafir Cocârlă, ministrul energiei din București. Era la Paris în calitate privată, pentru că băiatul lui era foarte bolnav și au venit la un mare specialist să-l consulte. Familia Cocârlă era după consultația care a fost pozitivă, deci erau bine dispuși. S-a interesat foarte călduros de soarta noastră ca imigranți și ne-am despărțit în mare prietenie. Am aflat ulterior că a ajuns la conflict cu familia Ceaușescu care au venit cu idei din ce în ce mai absurde și a trebuit să demisioneze.

Dar și noi am învățat să fim gazde – o serie de prieteni și rude ne-au vizitat în Haifa și au participat cu noi la excursii în țară. Ne-a vizitat Noni, văduva fratelui meu, fiicele fraților Szatmari, Eva și fiica ei, Piri, George și Andrei, băiații fratelui meu, Gogu Marcu cu soția, Mitică și Vera Crețu, familia Amen, doctorița Huber cu soțul ei. Dna Ignea și soții Kurtag.

În 1994 colegii cu care am absolvit liceul în 1944 au hotărât să organizăm întâlnirea de aniversare de 50 ani de la bacalaureat pe care am reușit s-o realizăm în 1995. Eu am fost unul din principalii organizatori împreună cu Ervin Klein, Victor Feigenbaum și Gabi Weiss. Locul întâlnirii a fost la unul din hotelurile mari de la Zichron Yaakov unde am închiriat săli pentru mese și pentru adunări. Programul a fost pentru 2 zile așa că am petrecut noaptea la hotel. În cadrul programului a fost și proiectarea unui film creat de o grupă compusă din Dodi Lowy, Pista Kinsky și Lali Weinreich cu amintiri despre anii petrecuți împreună. Întâlnirea a fost deschisă de Victor Feigenbaum după care a urmat proiecția și cina comună. A doua zi a fost destinată amintirilor și încheiată cu Gaudeamus igitur sub bagheta de dirijor a lui Laci Gati care a fost atunci dirijor la orchestra filarmonica din Vancouver. După întâlnire comitetul s-a îngrijit să difuzeze filmul completat cu scene de la adunare.

În 1998 am sărbătorit 50 de ani de la căsnicia noastră. Cu această ocazie copiii noștrii au organizat o întâlnire cu rudele din Israel la un restaurant din Tivon cu care ocazie au proiectat un program de diapozitive despre viața noastră. Cu aceeași ocazie prietenii noștri apropiați au organizat o întâlnire surpriză pentru noi la familia dr Naschitz din Haifa. Când am sosit la ei era în salon doar o singură persoană, Hava Reuveni, dar treptat au apărut toți vechii noștrii prieteni care ne-au felicitat pe rând. Era foarte impresionant.

Noi am intenționat să organizăm în străinătate o mare întâlnire familială cu familiile Livescu și Vogel. Dar Gabi a luat asupra ei această sarcină și ne-a invitat pe toți la ei în Marlboro ca să ne ducă apoi pentru o săptămână la Lake Placid unde au închiriat o vilă pe malul lacului. La această întâlnire a venit și vărul lui Rolla, Julien Musafia din California. Am făcut baie și canotaj pe lac și am făcut mai multe excursii printre care și pe muntele Adirondack. Marele eveniment a fost când Dorel ne-a pregătit mititei în grădina vilei. Așa de buni mititei n-am mai mâncat de atunci, decât cu ocaziile în care ne-a găzduit din nou Dorel!

În anul 2003 am participat la o sesiune de comunicări la facultatea de electrotehnică a Politehnicii din Timișoara. Lucrarea pe care am prezentat-o cu această ocazie a fost „Acum 50 ani”, în care am descris cum a fost pregătită și realizată operația de trecere la frecvență și tensiune normalizată a sistemului energetic local din Timișoara în perioada 1954-60. Lucrarea a fost publicată ulterior și de revista inginerilor energeticieni din România și a fost apreciată călduros de comitetul de istorie a IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers).

Anexat un extras din revista IEEE din 2011 semnat de Georg Neuhofer

Dr. Toma Nicolae Laszlo (Haifa, Israel) describes an exciting process that took place in the Romanian district of Timosoara in 1953–1957, when the original frequency of 42 Hz and two phases (a prominent relic of the Austro-Hungarian Empire) were gradually abandoned in favor of the common standard, i.e. 50 Hz and three phases. In fact, this process must have entailed a highly challenging series of actions, since electric power supply had to be assured permanently to all consumers during this critical changeover of the system. Dr. Laszlo's survey paper from 2003, "*50 years ago: Transition of the local power system of Timosoara to normalized voltage and frequency,*" brings to light a remarkable technical adventure. I read the article with great admiration for this truly exceptional achievement, accomplished under such abnormal electric-system conditions. Congratulations on this very fine article!

50 de ani au trebuit să treacă pentru ca această performanță a colectivului sectorului de rețele din Timișoara să primească aprecierea cuvenită.

În 2005 Gabi s-a îmbolnăvit de limfomă și în 2007 ne-a părăsit. Dar a avut parte de o mare bucurie când a participat la căsătoria lui Keren cu Greg în 2006 la Ierusalim. În 2010 s-a născut Gabriel, primul copil al lui Keren și Greg.

Cu ocazia călătoriei în Franța din 2010 am reușit să reîntâlnesc doi din prietenii din copilărie și anume pe Gabriel Banat, violinist care trăia atunci în USA și a fost în vizită în Franța și pe György Kurtág care a locuit lângă Bordeaux. Ambele întâlniri au fost foarte emoționante.

În anul 2011 am avut ultima participare în viața publică: evreii timișoreni care au avut în 2006 prima lor întâlnire au organizat a doua întâlnire la Haifa din inițiativa Gettei Neumann, fiica rabinului Dr. Ernest Neumann, și sub coordonarea comitetului din Israel cu Piști Israel ca președinte. Eu am fost cooptat în comitetul de organizare din Israel în calitate de senior, Vera a fost responsabil financiar, iar Paula Drechsler și Ada Bone au fost ceilalți membri în comitet. Întâlnirea a reușit să reunească pentru câteva zile un număr impresionant de peste 250 de participanți în mare parte din Israel, dar și mulți din America și Europa care și-au schimbat amintirile și au regăsit mulți din vechii prieteni. După acest eveniment m-am retras de la orice activitate extra-familială având în vedere starea sănătății care a dat semne serioase de slăbire.

În 2011 am făcut ultima călătorie în străinătate pe care am fost nevoiți să o întrerupem, pentru că Rolla a căzut în cameră și s-a lovit foarte tare. Atunci ne-am hotărât să renunțăm la călătorii.

În 2013 a avut loc căsătoria lui Mirit cu Kenneth.

În 2014 s-a născut Eliane, fetița lui Mirit.

În același an s-a născut Maya, fetița lui Keren și Greg.

În 2014 s-a mutat Zvika la Natalie și a intrat în kibutz.

În 2017 s-a născut Olivier, copilul lui Natalie și Zvika.

La ora actuală trăiesc retras împreună cu Rolla, având ca ajutor pe o doamnă din Moldova care are grijă de noi în permanență. Vera și Jonny ne poartă de grijă prin contact zilnic.

Mașina am vândut-o, dată fiind starea mea fizică nepotrivită conducerii.

Principala bucurie o avem când ne vedem cu familia: copiii, nepoții, strănepoții (Gabriel, Eliane, Maya, Olivier).

Cele mai mari bucurii le avem atunci când cineva din familie are o nouă realizare.

Oct.-Nov. 2017, Haifa